

AZERBAYCAN CUMHURİYETİ EĞİTİM BAKANLIĞI
AZERBAYCAN DEVLET İKTİSAT ÜNİVERSİTESİ
TÜRK DÜNYASI İŞLETME FAKÜLTESİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER

LİSANS BİTİRME TEZİ

Türkiye dış politikasında maarif vakfı`nın rolü ve önemi

Hazırlayan
Senan Cafarov
1417.02042

BAKÜ-2018

AZERBAYCAN CUMHURİYETİ EĞİTİM BAKANLIĞI
AZERBAYCAN DEVLET İKTİSAT UNİVERSİTESİ
TÜRK DÜNYASI İŞLETME FAKÜLTESİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER

LİSANS BİTİRME TEZİ

TÜRKİYE DIŞ POLİTİKASINDA MAARİF VAKFİ'NİN ROLÜ
VE ÖNEMİ

Hazırlayan
Senan CAFAROV
1417.02042

Danışman
Öğr.Gör. Ziyadhan HASANOV

BAKÜ-2018

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ

Kafedra “İqtisadiyyat və İşlətmə

TƏSDİQ EDİRƏM

“ ____ ” _____ 2018

BURAXILIŞ İŞİ ÜZRƏ VERİLMİŞ TAPŞIRIQ

**“Türk Dünyası İşlətmə” fakültəsinin Beynəlxalq münasibətlər
(Uluslararası İlişkiler) ixtisası üzrə**

təhsil alan tələbəsi

Sənan Cəfərov Sərvər
(adı, soyadı, atasının adı)

Diplom işinin rəhbəri

Öğr.Gör. Ziyadxan Həsənov
(adı, soyadı, atasının adı, elmi adı və dərəcəsi)

**1. İşin mövzusu Türkiyə Dış Politikasında Maarif Vakfı`Nın Rolü
ve Önemi**

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti tərəfindən təsdiqlənsin

“ ____ ” _____ 2018 il

No

2. Tələbənin sona yetirdiyi işin kafedraya təhvil müddəti: 8 ay

3. İşin məzmunu və həcmi (izahı, hesabı və eksperimental hissəsi, yeni

təhlilə ehtiyacı olan müəssisələr) Özet, Giriş, Birinci bölüm, İkinci bölüm, Sonuç, Kaynakça

4. Buraxılış işi üçün lazımi materiallar

1. AKGÜN, Birol, “FETÖ Okulları Türk Okulu Değildir”, *Kriter Dergisi*, C. 2, S. 16, ss. 78-83.
2. ARKAN, Atilla, UZUN, D. Cem, KARAGÖL, T. Erdal, ÇAĞLAR, İsmail, YEŞİLTAS, Murat, MIŞ, Nebi, GÜR, Nurullah, ULUTAŞ, Ufuk, (2017). 2017`de Türkiye, SETA Yayınları, İstanbul.
3. AYDIN, Nurettin, (2014). Kürt Sorunu: Algı ve Olgu, Özel Yayın, Ankara.
4. AYDIN, Mustafa, (2005). “Türkiye`nin Orta Asya-Kafkaslar Politikası”, (Edt. Mustafa Aydın ve diğerleri), Küresel Politikada Orta Asya (Avrasya Üçlemesi I), Ankara.
5. BALCI, Ali, (2013). Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler, Uygulamalar, Etkileşim Yayınları, İstanbul.
6. BAYRAKLI, Enes ve ULUTAŞ, Ufuk, (2016). FETÖ`nün Anatomisi, 1. Baskı, SETA Kitapları, SET Vakfı İktisadi İşletmesi, İstanbul.
7. BIYIKLI, Mustafa, (2016). “Türk Dünyası Ortak Kuruluşu Olarak Türk Akademisi Uluslararası Teşkilatı (TWESCO), *Rolü ve İş Birlikleri*”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Afro-Avrasya Özel Sayısı, ss. 404-418.

5. Qrafik materiallarının siyahısı dəqiq göstəricilərlə (vacib cədvəl, çertyojlar, yaxud qrafiklər, nümunələr və s.)

6. Buraxılış işi üzrə məsləhətçinin soyadı, adı, atasının adı, elmi adı və dərəcəsi (diplom işinin ona aid olan hissəsini göstərməklə)

m. Dr. Aqil Məmmədov Arif

7. Buraxılış işinin təqdimi üzrə təqvim planı:

Sıra No	İşin hissələrinin adı	Qurtarma faizi (yerinə yetirilmə)	İşin yerinə yetirilməsi müddəti	
			plan üzrə	faktiki
1.	Bölüm (Ekim 2017 – Ocak 2018)			
2.	Bölüm (Şubat 2018 – Nisan 2018)			
3.	Bölüm (Mayıs 2018)			

Buraxılış işinin rəhbəri _____
imza

Məsləhətçi _____
imza

Tapşırığı imza üçün qəbul etdim _____
(tələbənin imzası)

Tapşırığın qaytarılması tarixi “_____” _____ 2018-ci il

Qeyd 1. Buraxılış işi üzrə verilmiş tapşırıq 2 nüsxədən ibarətdir. Nüsxənin biri tələbəyə verilir, ikincisi kafedrada qalır.

2. Hazırlanmış buraxılış işini tapşırıqla birlikdə tələbə DAK təqdim edir.

BURAXILIŞ İŞİNİN PLANI

TUTANAK

ÖZET

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ

GİRİŞ

BİRİNCİ BÖLÜM SOĞUK SAVAŞ SONRASI TÜRK DIŞ POLİTİKASI

1.1. 90'LARIN BAŞI: ADRIYATİK'TEN ÇİN' E KADAR TÜRK DÜNYASI

1.2. 90'LARIN ORTASI: "LİDER TÜRKİYE", "ŞAHSİYETLİ DIŞ POLİTİKA"

1.3. 2000'LERİN BAŞI: TÜRKİYE: 21. YÜZYILDA "DÜNYA DEVLETİ"

1.4. KOMŞULARLA SIFIR SORUN

İKİNCİ BÖLÜM TÜRKİYE MAARİF VAKFI VE ONUN DIŞ POLİTİKADA ROLÜ

2.1. TÜRKİYE MAARİF VAKFI'NIN TÜRK TOPLUM HAYATINDAKİ YERİ

VE ÖNEMİ

2.1.1. İctimai ve Siyasi Açıdan

2.1.2. İktisadi ve Ticari Açıdan

2.1.3. Eğitim ve Kültür Açısından

2.2. TÜRKİYE MAARİF VAKFI'NIN KURULUŞU VE AMAÇLARI

2.2.1. Amaç ve Kapsam

2.2.2. Türkiye Maarif Vakfı'nın Faaliyetleri ve Organları

2.2.2.1. Türkiye Maarif Vakfı'nın faaliyetleri

2.2.2.2. Türkiye Maarif Vakfı'nın organları, organların oluşumu ve görevleri

2.2.3. Türkiye Maarif Vakfı'nın Bütçesi ve Gelirleri ile Muafiyet, İstisna ve İndirimler

2.2.4. Çeşitli ve Son Hükümler

2.2.4.1. Personel görevlendirilmesi

2.2.4.2. Türkiye Maarif Vakfı'nın kuruluş işlemleri

2.3. TÜRKİYE MAARİF VAKFI'NIN TÜRK DIŞ POLİTİKASININ

ŞEKİLLENMESİNDE YERİ VE ÖNEMİ

2.3.1. Dünyanın Birçok Yerinde Türk Dili Öğretimi

2.3.2. Sosyal ve İnsani Yardım Çalışmaları

2.3.3. Dış Politikada Maarif Vakfı

SONUÇ

KAYNAKÇA

ÖZET

Uluslararası sistemde devletler dış politikalarını “sert güçten yumuşak güç yönünde değiştirmeye yönelik faaliyetlere öncelik vermektedirler. Küreselleşmeyle birlikte güç ve gücün unsurlarının değişmesiyle devletler ulus-ötesi topluluklar oluşturarak dış politikalarını masimize etmektedirler. Hükümet dışı ve hükumte içi kuruluşlar aracılığı ile devletler dış politikalarını çeşitlendirmek, çok yönlü ve çok amaçlı stratejilerini Maarif Vakfı ve buna benzer kuruluşlarla hedeflemektedir. Türkiye de, bu doğrultuda kendi dış politikasını değiştirmiş, dış yardımlar ile uluslararası politikada kültürel diplomasiyi benimsemiştir. Türkiye'nin zengin kültürünün varlığı yumuşak güç kapasitesini arttırmakta, bu bağlamda yaratılan yeni kurum ve kuruluşlar da önemli rol oynamaktadır.

Bu çalışmada son dönemlerde uluslararası politikada ayrıntılı bir şekilde önemle vurgulanan yumuşak güç kavramı, özellikle Soğuk Savaş sonrası Türkiye dış politikası ve 2016 yılında kurulan Türkiye Maarif Vakfı (TMV) kapsamında ele alınmış ve Türkiye'nin dış politikasının şekillenmesinde bu Vakfın rolü araştırılmıştır. Özellikle 15 Temmuz 2016 tarihinde yapılan darbe girişiminde suçlanan FETÖ ile mücadelede Vakfın büyük rolü olduğu göz önünde bulundurulursa, TMV'nin araştırılması önem taşımaktadır.

Anahtar kelimeler: Türkiye, dış politika, yumuşak güç, Türkiye Maarif Vakfı, FETÖ

İÇİNDEKİLER

TUTANAK	ii
ÖZET.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ SONRASI TÜRK DIŞ POLİTİKASI

1.1. 90’LARIN BAŞI: ADRIYATİK’TEN ÇİN’ E KADAR TÜRK DÜNYASI	4
1.2. 90’LARIN ORTASI: “LİDER TÜRKİYE”, “ŞAHSİYETLİ DIŞ POLİTİKA”	12
1.3. 2000’LERİN BAŞI: TÜRKİYE: 21. YÜZYILDA “DÜNYA DEVLETİ”	18
1.4. KOMŞULARLA SIFIR SORUN	23

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE MAARİF VAKFI VE ONUN DIŞ POLİTİKADA ROLÜ

2.1. TÜRKİYE MAARİF VAKFI’NIN TÜRK TOPLUM HAYATINDAKİ YERİ VE ÖNEMİ	29
2.1.1. İçtimai ve Siyasi Açından.....	29

2.1.2. İktisadi ve Ticari Açından	33
2.1.3. Eğitim ve Kültür Açısından	37
2.2. TÜRKİYE MAARİF VAKFI`NIN KURULUŞU VE AMAÇLARI	39
2.2.1. Amaç ve Kapsam	39
2.2.2. Türkiye Maarif Vakfı`nın Faaliyetleri ve Organları	43
2.2.2.1. Türkiye Maarif Vakfı`nın faaliyetleri	43
2.2.2.2. Türkiye Maarif Vakfı`nın organları, organların oluşumu ve görevleri	46
2.2.3. Türkiye Maarif Vakfı`nın Bütçesi ve Gelirleri ile Muafiyet, İstisna ve İndirimler	51
2.2.4. Çeşitli ve Son Hükümler	53
2.2.4.1. Personel görevlendirilmesi	53
2.2.4.2. Türkiye Maarif Vakfı`nın kuruluş işlemleri	56
2.3. TÜRKİYE MAARİF VAKFI`NIN TÜRK DIŞ POLİTİKASININ ŞEKİLLENMESİNDE YERİ VE ÖNEMİ	57
2.3.1. Dünyanın Birçok Yerinde Türk Dili Öğretimi	57
2.3.2. Sosyal ve İnsani Yardım Çalışmaları	58
2.3.3. Dış Politikada Maarif Vakfı	63
SONUÇ	65
KAYNAKÇA	68

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
AR-GE	Araştırma-Geliştirme
ASKON	Anadolu Aslanları İş Adamları Derneği
AT	Avrupa Topluluğu
CIA	Central Intelligence Agency (Merkezi İstihbarat Teşkilatı)
DEİK	Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu
DYP	Doğru Yol Partisi
D-8	Developing Eight (Gelişmekte Olan Sekiz Ülke)
FETÖ	Fetullahçı Terör Örgütü
G-20	Group of 20 (20 Grubu)
HAMAS	Harakat al-Muqawama al-İslamiya (İslami Direniş Hareketi)
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MERCOSUR	Güney Amerika Ortak Pazarı
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
MİT	Merkezi İstihbarat Teşkilatı
MÜSİAD	Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği
NATO	North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)

OHAL	Olağanüstü Hal
OYAK	Ordu Yardımlaşma Kurumu
PKK	Partiya Karkeren Kurdistan (Kürdistan İşçi Partisi)
PYD	Partiya Yekitiya Demokrat (Demokratik Birlik Partisi)
RP	Refah Partisi
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
TANAP	Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı
TBMM	Türkiye Büyük Milletler Meclisi
TC	Türkiye Cumhuriyeti
TESK	Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu
THY	Türkiye Hava Yolları
TİKA	Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı
TİM	Türkiye İhracatçılar Meclisi
TL	Türk Lirası
TMV	Türkiye Maarif Vakfı
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TOKİ	Toplu Konut İdaresi Başkanlığı
TÖMER	Türkçe ve Yabancı Dil Uygulama ve Araştırma Merkezi
TRT	Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
TÜRKPA	Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi
TÜRKSOY	Uluslararası Türk Kültür Teşkilatı
TÜSİAD	Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği

UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)
YEE	Yunus Emre Enstitüsü
YÖK	Yükseköğretim Kurulu

GİRİŞ

Tarih boyu güç kavramı askeri güç ile ilişkilendirilmiş, son yüz yıl içerisinde ise buna ekonomik güç de eklenmiştir. Fakat son çeyrek asırda gücün zorlama yöntemleri kapsamayan diğer tarafı da öne çıkmıştır. Bu durum Joseph S. Nye tarafından yumuşak güç olarak literatüre dahil olmuştur. Herhangi bir ülkenin yumuşak gücü olarak kültür, siyasi değerler ve dış politika yapımı gösterilmiştir. Kültürel diplomasi, yabancı ülkelerle olan ilişkilerin kültür, sanat ve eğitim aracılığıyla tesis edilmesi ve geliştirilmesini özgür kültürlerin etkileşimini öngören ileriye dönük bir proje olarak nitelendirilebilir. Türkiye'nin kültürel zenginliğinin büyük bir yumuşak güç kapasitesine sahip olduğu söylenebilir. Soğuk Savaş'tan sonra Türkiye'nin uluslararası alanda aktif dış politika yaklaşımı kapsamında özellikle yumuşak güce önem verildiği gözlemlenmektedir.

1991'de Soğuk Savaş'ın bitmesinden sonra Türkiye dış politikası da değişmeye başlamıştır. Avrasya coğrafyasının ortasında yer alan Türkiye kendini Ortadoğu, Balkanlar ve Kafkaslar gibi istikrarsızlık odakları arasında bir istikrar adası olarak görmeye başlamış, bu ve diğer bölgelerde kendi nüfuzunun yayılması amacıyla birçok unsurların kullanılmasına, özellikle kültürel (kamu) diplomasi aracına önem vermiştir. 1970-1980'li yıllardan kurulmaya başlayan, özellikle 1990'larda dünyaya açılan ve Türk kültürü, dili, dini ve tüm kültürel değerlerinin yayılması ile tüm Türkiye hükümetlerinin desteğini kazanan FETÖ, paralel devlet yapılanması, hükümetleri yıkan darbelere verdiği destek ve en son 15 Temmuz 2016 tarihli darbe girişiminin ardından bir terörist ve suç örgütü olarak nitelendirilmeğe başlamış, FETÖ'ye ait yurt içi ve yurt dışındaki tüm

kurum ve kuruluşlar, özellikle eğitim kurumları ya kapatılmış ya da devredilmeye başlamıştır. Bu işte en önemli aktörlerden biri 17 Haziran 2016`da kabul edilen kanunla kurulan Türkiye Maarif Vakfı`dır. TMV`nin 15 Temmuz tarihinde gerçekleştirilen darbe girişiminden bir ay önce kurulması sadece FETÖ ile mücadele amacıyla kurulmadığını göstermekte, fakat Vakfın bu mücadele ile tabii ki ilgili olduğu bilinmektedir. TMV kamu yararına çalışan ve kar amacı gütmeyen bir vakıf olarak, her ülkede okul öncesinden yükseköğretime kadar eğitim ve öğretimin her aşamasında etkin bir faaliyet yürütmek amacıyla kurulmuştur. Bu çalışma Türkiye`nin dış politikasını ve dış politikada Türkiye Maarif Vakfı`nın rolünü araştırmak için yapılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde Soğuk Savaş`ın bitmesinden sonraki dönemde Türkiye`nin dış politikası dört alt başlıkta incelenmiştir. Özellikle 1990`ların başında yürütülen Pantürkizm politikasına, 1990`ların ortasında var olan “koalisyonlar hükümetleri” ve geleneksel Tür dış politikasından sapmalara, 2000`lerin başında Türkiye`nin “Dünya Devleti” olma çabalarına ve 2000`lerin ortalarından günümüze kadar, özellikle AKP hükümetince yürütülen “Komşularla Sıfır Sorun” politikasına değinilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise Türkiye Maarif Vakfı ve onun Türk dış politikasındaki rolü araştırılmıştır. Bu bölümde Vakfın içtimai-siyasi, iktisadi-ticari, eğitim ve kültür açısından toplum hayatındaki yeri ve önemi, Vakfın kuruluşu, amacı, faaliyeti, organları ve personeli, özellikle Türk dış politikasının şekillenmesindeki rolü araştırılarak değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ SONRASI TÜRK DIŞ POLİTİKASI

II. Dünya Savaşı'nın bitmesinin hemen ardından başlayan ve dünyanı iki kutupa ayıran, 1991 yılında SSCB'nin dağılması ile tamamen sona eren Soğuk Savaş'tan sonra Türkiye dış politikası da değişmeye başlamıştır. Daha önceleri ulusal güvenlik açısından Türkiye dış politikası ve askeri birlikteliklerini kuzeydeki komşusundan gelebilecek tehdit ve tehlikeleri önlemek amacıyla oluşturuyordusa, artık böyle bir tehdit söz konusu değildi. Türkiye'nin Batı güvenlik düzenlemeleri artık eski anlamını kaybetmiş ve dolayısıyla savunma yapısının ve ittifak ilişkilerinin gelişmelerden olumsuz etkileneceği kaygısı egemen olmaya başlamıştı. Özellikle Körfez Krizi zamanı Türkiye'nin adının daha sık gündeme gelmesi, Batı ile ilişkilerinin yeni hareketlilik kazanması, SSCB ve Yugoslavya'nın dağılmasıyla birlikte Avrasya coğrafyasında oluşan yeni devletlerle ilişkilerin geliştirilmesi ön plana çıkmış, Avrasya coğrafyasının ortasında yer alan Türkiye kendini Ortadoğu, Balkanlar ve Kafkaslar gibi istikrarsızlık odakları arasında bir istikrar adası olarak görmeye başlamıştı (Çiftçi, 2007: 464).

1.1. 90'LARIN BAŞI: ADRIYATİK'TEN ÇİN' E KADAR TÜRK DÜNYASI

Türkiye`de milliyetçiliğin ortaya çıkışı koşulları incelendiğinde bu düşünce ve hareketlerin, daha Osmanlı İmparatorluğu`nun varlığının son dönemlerinde, özellikle 19. yüzyıldan itibaren gelişmeye başladığı görülebilir. Fakat Osmanlı`da yaşanmaya başlayan milliyetçilik tartışmaları, diğer azınlıkları etkileyerek, parçalanma hareketlerini doğurmuş ve sonuç olarak Osmanlı İmparatorluğu`nun dağılmasına getirip çıkarmıştır. Türk milliyetçiliğinin ortak dil, din veya toprak gibi insan nüfusunun sahip olduğu bir dizi deneysel ve nesnel şekilde gözlemlenebilir özelliklerle geliştirilmekte olduğu söylenebilir. 1914 yılına gelindiğinde Türk milliyetçiliğinin dernekleri, kadroları, militanları, yaygın “edebiyatı” var olmakta ve örgütlü bir milliyetçiliğe dönüşmekteydi. Bir dönem askeri eğitim alan Süleyman Paşa`nın 1876`da yayımlattığı “Tarih-i Alem” adlı kitabında belirtildiği gibi, Türklerin ilk atalarının Çin tarihindeki Hiung-Nu`nun olduğu ileri sürülmektedir. Bu gelişmelerin yaşandığı bir dönemde gelişen Turancılık, Türklüğe dayalı yeni bir milli-ulusal devlet anlayışı ile Osmanlı temellerinin yıkılmakta olduğu dönemde Türkler`in umudunu canlandıran bir ideoloji idi. Turancılık Türklük bilincini beslemiş ama ne ülkü olarak ne de kavramsal anlamda Panturancılığa dönüşmemiş, sadece Pantürkçülük olarak tanımlanan kültürel ve siyasi platformun temel sözcüğü olarak kullanılmıştır (Yıldırım, 2014: 74-79). Türkçülük, Osmanlı hükümetlerinin politikalarına yön verecek yeni misyonlar üstlenmiştir. 1914-1918. yılları kapsayan I. Dünya Savaşı sırasında Türklerin kurtuluş reçetesi olarak Pantürkizm cerayanı genişlemiş, Türkçülük, Turancılık

düşüncesi daha da gelişmiştir. Fakat bu savaşı Osmanlı'nın kaybetmesiyle Pantürkizm akını yavaşlamıştır. I. Dünya Savaşı'nın sonlandığı zamanlarda Türkçülüğün temel ideologlarının Türk irredentasına dayalı Pantürkizm anlayışından vazgeçerek Anadolu bölgesine dayalı Türkçülük anlayışını geliştirmeye çalıştığı görülmektedir (Karakaş, 2013: 15-16). Türkiye daha 20. yüzyılın başlarında Kurtuluş Savaşı verirken zor günlerinde kendisi için değerli olan Sovyetler Birliği ile işbirliği sağlamıştır. Sovyetlerle 1921 yılında imzalanan “Dostluk ve Kardeşlik” anlaşmasına göre SSCB Türkiye’de komünizmi yaymama, Türkiye ise SSCB’nin etki alanlarında Turancı akımları desteklememe sözü vermiş ve “Dış Türkler” konusunu 1990’lı yıllara kadar rafa kaldırmıştır (Aydın, 2005: 101). Günümüz şartlarında geliştirilen Türk milliyetçiliği politikası, küresel gelişmeler karşısında konumlama çabasıyla şekil değiştirmektedir. Artık büyük bölgesel ve irredentist karakterli milliyetçilik gerileme sürecine girmiş, mikro milliyetçilik, milli-devlet ve milli kimlikler yükselmeye başlamıştır. Özellikle Türk-İslam sentezi ülküsü, siyasal arenada kendine yer edinmiştir (Karakaş, 2013: 28).

Ekonomik ve siyasal sorunların getirdiği krizler içerisinde çabalayan Rusya 1990’ların başlarında Kafkaslar ve Orta Asya’daki etkisini kayb etmiş, bu bölgelerde güç boşluğu ortaya çıkmıştı. Rusya Federasyonu geleneksel nüfuz alanını kaybedince, özellikle bölgedeki petrol ve doğalgaz kaynaklarının da dünyanın gündemine gelmesi ve bu kaynakların Batı’ya ulaştırılması, enerji güvenliği gibi konuların da etkisiyle, Batı desteğiyle hareket ederek Türkiye bu boşluğu doldurabileceği düşüncesine kapılmıştır. Yeni bağımsız Türk devletlerinin ortaya çıkmasıyla birlikte Türkiye’nin

“Adriyatik’ten Çin Seddi”ne kadar Türk Dünyası’nın ve Balkanlardaki Müslüman nüfusun liderliğini üstlenmesi konusu ve söylemleri gündeme gelmiştir (Çiftçi, 2007: 465-467). “Eski Sovyet imparatorluğunun dağılması nedeniyle Türkiye’nin önüne Adriyatik’ten Çin seddinedek geniş ufuklar açılmıştır” ifadesi 22 Aralık 1991 tarihinde Türkiye Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından ortaya atılmıştır. Aslında Demirel’in bu yargısı, doğru ve yerinde bir görüş olabilirdi, bir şartla ki, bu fırsat doğru değerlendirilirse... Şöyle ki, Türk Dünyası, sadece 814 578 km².lik Anadolu ve 24 378 km².lik Trakya’dan ibaret değil. Bu topraklar büyük Türk milletinin ikinci ana yurdu olmakta ve Türk Dünyası toplam 11.2 milyon km².lik bir alanı kapsamaktadır. Geniş Türk Dünyasının yaklaşık %92.8’i ise Türkiye’nin ulusal sınırları dışında kalmaktadır. 21 Aralık 1991 tarihinde SSCB’nin dağılmasıyla Türk Dünyası’nda bağımsız Türk devleti sayısı 8’e çıktı. Bu devletler Türkiye, Türkmenistan, Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan, Azerbaycan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’dir. Fakat KKTC, Türkiye dışında hiçbir ülke tarafından, hatta Türk devletleri tarafından da tanınmamaktadır. Tataristan ilk dönemde bağımsızlığını ilan etmişse de, fakat sonra RF bünyesinde özerk cumhuriyet statüsünü kabul etmişti. Geriye kalan %43.7 Türk milletlerinin yaşadığı topraklar ise halen Çin (Sincan-Uygur Özerk Cumhuriyeti adıyla Doğu Türkistan), Gürcistan ve Rusya Federasyonu sınırları içerisinde (20 özerk Türk cumhuriyeti) yer almaktadır (Doğanay, 1995: 25, 53). Günümüzde 6 temel ve KKTC olmakla 7 bağımsız Türk devleti vardır. Hatta Doğu Türkistan da yeni bir Türk Devleti olmaya aday olarak gösterilmiştir. Türkiye’nin Doğu Türkistan’a ilk desteği Kasım 1991’de verilmiştir. Bölgenin muhalif lideri İsa Yusuf Alptekin, devlet resimleri, aynı zamanda başbakan Demirel’le

görüşmüş, Demirel ise kendi sırasıyla Çin`de Türk kardeşlerinin asimile edilmesine izin vermeyeceğini ve konunun BM ve diğer uluslararası kuruluşların gündemine taşıyacağı vaadini vermiştir. Doğu Türkistan`a ikinci büyük destek ise Özal`ın Cumhurbaşkanlığı döneminde gelmiştir. Mart 1992`de Alptekin`le görüşen Özal, Türklerin eski anavatanının bağımsız bir ülke olarak görmek arzusunda olduğunu ifade etmiştir (Çolakoğlu, 2009: 169-170).

Turgut Özal, 1975 yılında kısmi senato seçimlerinde Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) gibi Türkçülüğe vurgu yapan bir partiden milletvekili adaylığını sunmayı düşünse de, 1977 yılında Milli Selamet Partisi`nden TBMM`e adaylığını sunmuştur. 1983 yılında ise Özal, Anavatan Partisi`ni kurarak başbakan seçilmiştir. O, “Türk-İslam sentezi” anlayışını savunmakta, milliyetçiliği, vatanseverlik duygusunda kamu düzeni ve sosyal uyum potansiyeli olarak görmekte, “bizim milliyetçiliğimiz, Avrupa`dan geri kalmama, onunla yarış etme milliyetçiliğidir” demektedir. Ona göre milliyetçi olmak sosyal, ekonomik, aynı zamanda teknolojik olarak başka devletlerle mücadele edebilmektir (Uluç, 2014: 122). Fakat 1989`da Sovyetler Birliği`nin çökmeye başlaması yeni “fırsat” alanlarını oluşturmakla Türkiye dış politikasında yeni-Osmanlıcılık siyasetine de imkan sağladı. Soğuk Savaş sonrası değişen uluslararası dengelerin ortaya çıkardığı fırsat alanları nedeniyle Türkiye dış politikası da revizyonist bir karakter almıştı. Bu revizyonist karakter daha önceki ulus-devlet ideolojisi üzerine odaklanmamış, Osmanlı bakiyesi yakın çevre üzerinde yeniden nüfuz sahibi olmak, diğer yandan da Kerkük gibi bölgeleri yeniden kendi topraklarına dahil edebilmek ihtimalini ortaya koyan yeni-Osmanlıcılık

olarak gündeme gelmişti. Türkiye'nin dış politikasındaki bu yeni-Osmanlıcılık ilkesi gereği etnik Türklüğe güçlü bir vurgu yapılmakta, Türkiye'nin Müslüman dünyasının önderliğini taşıyacak yeni bir imparatorluk projesinin merkezi olduğu öngörülmekteydi. SSCB'nin dağılmasından sonra bir nevi hacet kapılarının Türkiye'nin yüzüne açıldığını düşünen Özal, fikrini “eğer yüzümüze açılan bu hacet kapısından bugün girmezsek, bu tarihsel fırsatı kaçırmış olucağız” şeklinde ifade etmiştir (Balcı, 2013: 183-184).

Türkiye'nin 26. Başbakanı (1983-1989) ve 8. Cumhurbaşkanı (1989-1993) Turgut Özal'ın Mart 1991'de daha SSCB Cumhuriyetlerinin bağımsızlık kazanmasından önce Moskova'ya, ardından ise Azerbaycan, Kazakistan ve Ukrayna'ya ziyaretleri, bu ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesi ve burda etki alanı oluşturulması çabalarının ilk göstergesi olabilir (Dündar, 2016: 8).

Soğuk Savaş yılları boyunca Türkiye'nin SSCB ülkelere ilişkin ayrıca bir dış politikası olmamıştır. Hatta SSCB'nin dağıldığı yıllarda gelişen Ermenistan-Azerbaycan Dağlık Karabağ savaşına Moskova'nın iç politikasını ilgilendiren mesele olduğu gerekçesiyle müdahil olunmamıştır. 1990 yılında bu ülkelerin tamamen egemenliklerini ilan ederek bağımsız hale geldikten sonra, ilk olarak Özal bu cumhuriyetlere ziyaretler gerçekleştirmiş, fakat yeni devletleri tanıma konusunda aceleci davranmayarak, Moskova'nın bu ülkelerin bağımsızlığı karşısında ses çıkarmadığını gördükten sonra 16 Aralık 1991'de SSCB'den ayrılan tüm devletlerin bağımsızlığını tanımıştır. Bu dönem politikasının ilk ayağını Türkiye'nin bölge ülkelere yardımları organize etmesi amacıyla kurduğu Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA) oluşturmuştur. İkinci ayağını ise

Türkiye'nin bölge ülkelerinden olan öğrencilerin Türkiye'de okutulması amacıyla ayırdığı burslardır. Söz konusu her ülkeye 1400'ü yükseköğretim olmakla 2000 kişilik burslu öğrenci kontenjanı ayrılmıştır. Bu projeler bir yandan TC Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yürütülürken, diğer yandan Gülen Cemaati başta olmakla STK'lar bu süreçte aktif yer almıştır (Balcı, 2013: 199).

Avrasya jeopolitiğinde, ortak tarihsel, kültürel, dilsel ve dini özelliklerine göre, siyasi ve ekonomik birliktelik fikirlerini savunan siyasi karar vericiler, Türkiye'yi bu birlikteliğin doğal lideri olarak görüyorlardı. Model olarak Türkiye'nin, bölge ülkeleri ile Batı dünyası arasında bir köprü rolü oynaması öngörülüyor, hatta Türkiye'nin yardımıyla bölge devletlerinin Batı değerlerini benimsemesi de planlanıyordu. Bu kapsamda, bölge lideri olarak Türkiye'nin dünya siyasetini de etkileyeceği ve şekillendireceği umut ediliyordu (Efegil, 2008: 356). Yeni dönemde dile getirilen temel görüşler şöyle özetlenebilir: “Türkiye 1991 sürecine hazırlıksız yakalansa da Kafkasya ve Orta Asya'da Türk kökenli 5 cumhuriyetin bağımsızlık kazanmasını, uluslararası sorunlardaki konumunu “yalnızlık” olarak algılayan Türk dış politikasına “destekçi/taftar bulma olarak nitelendirmektedir”, Dönemin liderlerinden olan Turgut Özal'ın “21. yüzyıl Türk yüzyılı olacaktır”, Demirel'in ise “Adriyatik'ten Çin'edek Türk Birliği” şeklindeki açıklamaları bu dönemin dış politikasının temel görünümünü aks ettirmektedir. Fakat bu söylemler hem Rusya hem de Batı'da negatif karşılanmış, Batı devletleri açısından bu söylemler ikinci bir Osmanlı İmparatorluğu'nun kurulacağı endişesine neden olmuş, Rusya ise bunu kendi sınırları içerisindeki Türk/Müslüman azınlıkların da bağımsızlık

mücadelesine başlayacağından dolayı toprak bütünlüğüne tehdit olarak değerlendirmiştir. Rusya'nın da etkisiyle 30-31 Ekim 1992 tarihinde ilk Türkçe Konuşan Ülkelerin Devlet Başkanları Zirvesi'nde Özbekistan'ın Cumhurbaşkanı İslam Kerimov, Türk dünyasının faaliyetlerini koordine edecek herhangi bir ulus-üstü mekanizmanın oluşturulmasına karşı olduğunu beyan etmiştir. Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in de KKTC'nin bağımsız bir devlet olarak tanımaktan imtina etmesi Türk devletleri arasında herhangi birliğin olmadığını ve oluşturulmasının da zor olacağını ortaya koydu. Nazarbayev'in tavrı, 1991 sonrasında da Türk dış politikasının “yalnızlığının” devam ettiğine ilişkin bir örnek olabilir (İyikan, 2011: 45-46).

Türkiye'nin 1990'ların başlangıcında bu yeni ülkelere eğiliminin temel nedenleri aşağıdakilerdir:

Dış dinamikler:

- En başta İran'ın Orta Asya'ya etkisinin yayılmasından korkan ABD Türkiye'yi teşvik etmiştir.
- SSCB'nin ortadan kalkmasıyla bölgede “boşluk” olduğu için Türkiye bölgeye hevesle yönelmiştir.
- Türkiye'nin bu bölgeye ilişki “arz”ından daha çok, Türk cumhuriyetlerinden gelen bir talep var olmuştur. Örneğin Azerbaycan'da Elçibey döneminin retoriği incelenebilir.

İç dinamikler:

- 1980'den sonraki dönemde ekonomik açıdan dışa açılış ön plana çıkmış ve yeni ekonomik pazar arayışları içerisinde olan Türkiye'nin AT'ye girişi dondurulmuş, Libya ve Irak pazarlarının

Körfez Savaşı sonucu körelmesi ile 9.5 milyar dolar değerinde zarar ortaya çıkmış ve böyle bir durumda yeni bir bölge olarak Türk Cumhuriyetleri ekonomik açıdan cazip gözükmiştir.

- Türkiye, Türk cumhuriyetlerini de kendi arkasına alarak siyasi açıdan AT karşısında “yalvarmak” yerine, güç kazanmak, bu doğrultuda gücünü Yunanistan’a karşı kullanmak ve uluslararası arenadaki yalnızlıktan kurtulmak istemiştir.
- Türkiye kendisinden daha zayıf, umutlu yüzünü kendisine döndürmüş olan ve kültürünü yayabileceği yeni alanlar oluşturan akrabalarını bularak psikolojik açıdan tatmin olmuştur (Oran, 1996: 354).

Türkiye, özellikle Batı’nın da desteğiyle Rusya faktörüne karşı kendi Türk Modelini ileri sürmekteydi. Bu kapsamda Demirel’in Nisan 1992’deki Orta Asya ülkelerini ziyareti ve Taşkent ziyareti sırasında Avrasya TV’nin açılması¹, Balkanlar’dan Çin sınırına varıncaya kadar 200 milyon civarı Türk insanına ulaşması önemli bir adım olarak nitelendirilebilir. Demirel, Ekim 1994’te gerçekleştirilen İkinci Türk Devlet Toplulukları Kardeşlik Dostluk ve İşbirliği Kurultayında aşağıdaki şekilde konuşma yapmıştır: “Biz 6 ülkenin devlet başkanları, ikinci kez bir araya gelmişiz. Tüm dünyanın dikkatı bizim üzerimizdedir. Neden acaba diğer altı ülkenin devlet başkanı bir araya geldiğinde aynı hassasiyet gösterilmiyor?” Bu duygusal konuşmasıyla Türkiye aslında “reel siyasetin” gerçeklerini göz ardı etmişti. Etnik, dil, din, tarih ortaklığı nedeniyle bölgede adeta tek başına “ağabey” rolüne sahip olmak isteyen Türkiye, “kardeş” ülke sıfatıyla adlandırılan

¹ TRT Avrasya şu anda TRT Avaz olarak yayına devam etmektedir.

diğer ülkelerin “ağabey” gereksinimini sorgulamamış, Rusya’nın güvenlik konusunda bölge üzerinde hala etkin konumunu muhafaza ettiğini gözardı etmiş, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan’ın Rusya yanlısı savunma ve güvenlik politikalarını dikkate almamıştır. Hatta 2000 yılı Ekim’inde bu ülkeler Rusya liderliğinde kurulan Kolektif Güvenlik Pakti’na üye olmuşlar. Türkiye’nin devlet resmilerinin bölge ülkelerine ziyaretleri sırasında verdiği büyük miktarda kredi sözleri tutulamamış ve Türkiye’nin “itibar” kaybına neden olmuştur. Özellikle 11 Eylül olayları ardından bölge ABD’nin ilgi alanına girmiş, başta Çin olmak üzere yeni aktörler ortaya çıkmış ve ABD’ye karşı güç birliği oluşturmak için etkin olabilecek Şanghay İşbirliği Örgütü kurulmuştur. Çin liderliğindeki bu örgütün bölge ve bölge dışı coğrafyada etkinliği her geçen gün daha da artmaktadır (İyikan, 2011: 47-50).

Tüm bunların yanısıra 1990’dan günümüze kadar Türk dünyasıyla ilgili kültürel ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi için birsıra önemli adımlar atılmış, örneğin Türk Dilinde Konuşan Ülkelerin Parlamenter Asamblesi (TÜRKPA), Uluslararası Türk Kültür Teşkilatı (TÜRKSOY), Türk Dilinde Konuşan Ülkelerin İşbirliği Konseyi (Türk Konseyi veya Türk Keneşi), Türk İş Konseyi, Türk Akademisi, Türk Kültürve Mirası Vakfı gibi kurumlar oluşturulmuştur (Bıyıklı, 2016: 405).

1.2. 90’LARIN ORTASI: “LİDER TÜRKİYE”, “ŞAHSİYETLİ DIŞ POLİTİKA”

Aralık 1994’de Türkiye’nin emekli büyükelçisi Şükrü Elekdağ tarafından Milliyet gazetesinde “İki Buçuk Savaş Stratejisi” isimli makaleler dizisi

yayımlanmağa başladı. Burda Suriye ve Yunanistan'ın Türkiye'yi dışarıdan, PKK'nın ise içten kuşatmaya çalıştığı gösteriliyor, TC'nin yeni bir savunma stratejisi geliştirmesi gerektiğine vurgu yapılıyordu. Bu yeni algılama biçimi Özal'ın dış politikada savunduğu yeni-Osmanlıcılık ilkelerinin kesintiye uğradığını ve yeniden Kemalizm koruyucularının etkinlik kazandığını göstermekteydi. Ermenistan ve Yunanistan “tehditleri” ile çok kimlikli algılamalar tafsije edilmiş, milliyetçi refleksler geliştirilmekteydi. İran üzerinden İslami kimlik itibarsızlaştırılmış, fakat İsrail'le ilişkiler, Batıcılık ve laiklik ilkeleri önem kazanmıştı. PKK'yı “dış güçlerin oyunu” olarak kamuoyuna sunan dil yaygınlaşmaktaydı. Böylece, Türkiye'nin sorunlu olduğu ülkeler PKK ile ilişkilendirilerek suçlanmaktaydı. 1999 yılında PKK lideri Öcalan ABD'nin istihbarat çalışmalarının da yardımıyla yakalanıp teslim edene kadar bu düşünce Türk dış politikasını şekillendirmiştir. 1990'dan itibaren PKK'nin demokratik siyasi hayata dahil olması, Kürtlerin bölünme korkusu üzerine inşa edilen politik dilli birleşmiş, Kürt parlamenterlerinin sindirilmesi hareket, özellikle Batı'nın tepsiyle başlanmıştı. Bürokratik devlet kurumlarının güvenlik reflekslerini artıran diğer bir konu ise Refah Partisi'nin (RP) giderek güçlenmesi idi (Balcı, 2013: 207-208).

1990'larda Türk dış politikasına etki yapan ve komşularıyla ilişkilerini şekillendiren iki temel etken belirlenebilir. Bunlardan ilki Türkiye'nin PKK'yla mücadelesi, ikincisi ise 1991 sonrası Kuzey Irak'ta oluşan iktidar boşluğudur. Bu iki sorun Ortadoğu ile ilgili Türk dış politikasının güvenlik kaygılarını yeniden ortaya çıkarmıştır. Güvenlik kaygılarının bundan daha çok Irak ve Suriye gibi Arap üklelerinden kaynaklandığı için, bu yıllarda

Türkiye ve İsrail arasındaki ilişkilerin gelişmesini beraberinde getirmiştir. Türkiye'nin Ortadoğu Bölgesine güvenlik açısından bakışı 1990'lı yıllarda Türkiye-İsrail stratejik ortaklığının oluşumuna getirip çıkarmıştır. Aynı zamanda bu durum Türkiye'nin Arap dünyasından daha da uzaklaşması olarak değerlendirilmiş ve Arap dünyasından çeşitli eleştirilerin gelmesine neden olmuştur. Bununla birlikte 1990'lı yılların sonlarına doğru Türkiye'nin AB ile ilişkilerini geliştirmesi ve Suriye ile olan sorunlarının çözüm sürecine girmesi, Ortadoğu ile ilgili dış politikasını daha da dengeli bir çerçeveye oturtması için zemin hazırlamıştır (Çiftçi ve Ertugay, 2011: 7).

Özal sonrası koalisyonlar döneminde (1993-1999) Türkiye dış politika açısından Suriye ve Yunanistan, iç politika açısından PKK terörü ile güvensizlik çemberi içerisinde yer alan bir politik ortama girmiştir. Özal döneminin yeni-Osmanlıcılık fikri böylece ortadan kalkmış ve geleneksel Batıcılık, laiklik, modernlik ilkeleri önem kazanmıştır. İç politikada zayıf koalisyonlar dönemi olarak tanımlanabilecek bu dönemde PKK terörü ile RP politik açıdan güçlenmeye başlaması ile güvenlik arayışları birincil konuma getirilmiştir. Dış politikada ise Batıcı refleksin pratikteki uygulaması olarak Gümrük Birliği'ne üyelik gösterilebilir. Özetle, bu dönem Suriye ve Irak, aynı zamanda PKK üzerinden gerilim ve oluşturulan güvenlikleştirme politikaları ve bunun sonucu olarak İsrail ile stratejik işbirliğinin geliştirilmesi ile karakterize edilebilir (Erdağ, 2014: 176).

Mart, 1994'te Çiller ve İnönü koalisyonu sırasında yerel seçimlerde RP %19 oy oranı ile üçüncülük kazanmıştır. Ankara ve İstanbul belediye başkanlığına RF üyeleri getirilmiştir. RP'nin oy kazanmasının çeşitli

nedenleri vardı. Birincisi “büyük” partilerin iş bulma, hakla ekonomik ve toplumsal (sosyal) yarar sağlamadaki başarısızlığı, aynı zamanda RP’nin bunu sağlayabileceği umudu, şeriatçı yandaşların (Suudi Arabistan ve Libya gibi) sağladığı destek, yerel örgütlerin propogandist, gıda yardımı vd. olumlu etki yaratan çalışmaları gösterilebilir. Bu seçimlerden sonra Necmettin Erbakan liderliğindeki RP yükselmeye doğru gitmiştir. Aralık 1995 yerel seçimlerinde ise RP birincilik kazanmıştır. Bu zafer bazen Türkiye dış politikasına “postmodern darbe” olarak nitelendirilmektedir (Özyanık, 2005: 21).

Uluslararası ortamda yaşanan gerilimler ve değişimler Türkiye’nin dış politikasına da önemli etkiler yapmıştır. Bu dönemde iktidara gelen yöneticiler doğrultusunda Türkiye dış politikada resmi kimliğinin yanısıra İslamcı ve Milliyetçi olmak üzere iki temel kimlik benimsemiştir. Özellikle Erbakan Hükümetiyle Türkiye dış politikasında İslamcı bir yönelim yaşanmış ve Türkiye, geleneksel rolleriyle çatışabilecek rol algıları benimsemiştir (Mengüaslan, 2016: 77-78). Fakat Türk siyasi hayatını hemen her zaman şekillendiren Türk Silahlı Kuvvetleri, Türkiye’de rejim değiştirmeyi amaçlayan, AB’ye karşı çıkıp Müslüman devletlerle İslam Birliği kurma hedefini açıklayan bu partinin siyasal olarak güçlenmesinden hoşnut değildi. Başka TC ordusu olmakla, birçok gazete ve sivil toplum kuruluşları, RP’nin yükselişinde Suudi Arabistan ve İran’ı sorumlu tutmakta, Erbakan’ın dış politikasını Türk siyasi rejimi için bir tehdit olarak algılamaktaydılar. Fakat RP ne kadar güçlense de uzun zaman iktidarda kalamamış, 1993-1999 yılları arasında TC’de yedi hükümet değişilmiş, dokuz farklı dışişleri bakanı görevde olmuş, hatta 1994, Temmuz ayı ve

1996 Haziran ayı arasındaki göreceli kısa bir sürede yedi dış işleri bakanı değişmiştir. Bu nedenle 1990'ların ortalarından sonuna kadar olan dönem koalisyonlar dönemi olarak karakterize edilebilir (Balcı, 2013: 209-210).

28 Haziran 1996'dan 18 Haziran 1997 tarihinde kadar olan dönemde Türkiye'de Refah Partisi (RP) ve Tansu Çillerin liderlik yaptığı Doğru Yol Partisi (DYP) ortaklığı ile kurulan, Necmettin Erbakan başbakanlığındaki Refahyol olarak anılan hükümet başta olmuş ve bu hükümet 1990'lar boyu Türk dış politikasını yönlendiren diğer hükümetlerden bir hayli farklılık göstermiştir. Refahyol, 11 aylık iktidarı boyunca zaman zaman Türk dış politikasından sapmalar göstermiş ve seçim öncesi vaatlerine ters düşen icraatları ile şaşırtıcı bir dış politika izlemiştir. Refahyol Hükümeti dış politika'da Türkiye üzerine, aynı zamanda din üzerine vurgu yaparak, siyasal hayatta önemli bir yere sahip olmaktadır. Erbakan tarafından savunulan "Milli Görüş" hareketi "İslamiyet"i siyasi referans olarak ele almaktaydı. Refahyol Hükümeti iktidara gelir gelmez faaliyetlerinin temelinde dinin durduğunu ve Türkiye'yi bir şeriat yönetimine çevirmeyi amaçladıklarını öne sürmüşler ki, bu da Atatürk'ün Türkiye'nin kuruluşunun temeli ilan ettiği "laiklik" ilkesiyle tamamen ters düşmekteydi (Özyanık, 2005: 5-8).

"Şahsiyetli dış politika" söylemi ile iktidarı ele alan RP Lideri Necmettin Erbakan'ın dış politikada dini motifleri uygulaması ile yeni bir döneme girilmiştir. Dönemin Başbakanı olan Erbakan günümüzde AKP Hükümetinin "Orta Doğu Açılımı" olarak bilinen dış politikasının daha marjinal versiyonu olan politikayı Müslüman ülkeler coğrafyasında devreye sokmuştur. Erbakan, Müslüman ülkelerle farklı ittifaklar kurmaya çalışmış

ve bu çerçevede “Gelişmekte Olan 8 Ülke” anlamına gelen Endonezya, Malezya, Pakistan, Bangladeş, Mısır, Nijerya, İran ve Türkiye’den ibaret Developing Eight’in (D-8) 15 Haziran 1997 tarihinde kurulmasına neden olmuştur. Fakat AB’ye alternatif olarak geliştirilmeğe çalışılan bu proje hem ülkelerin hem gelişmemiş olmaları nedeniyle hem de uluslararası ilişkilerde kısıtlı bir rol oynama kapasitesine sahip oldukları için tam bir alternatif oluşturamamıştır. İlginç olan nokta ise, yine aynı hükümet tarafından 1996 yılında AB ile Gümrük Birliği Antlaşması’nın imzalanması ve böylece ekonomisi henüz hazır olmayan Türkiye’nin ticari konularda daha da dezavantajlı konuma düşürülmesidir. D-8’e tam şekilde etkinlik kazandırmayı başarmayan Erbakan Hükümetinin izlediği dış politika ne Türkiye Cumhuriyeti’nin kurularken benimsediği “Kemalist model”e, ne de dünya düzeni kurularken Türkiye’ye biçilen “model ülke”ye uygun değildir. Bu nedenle dönemin hükümet dış ve iç politika açısından büyük sıkıntılar yaşamış ve Müslüman coğrafyalarda, özellikle İran’da Rafsancani ve Libya’a Kaddafi rejimleri ile yapılan görüşmeler tam bir hayal kırıklığı ile sonuçlanmıştır. Daha bir ilginç nokta ise, Milli Görüş geleneğinin temsilcilerinin dış politikada saf İslami kimliğe tutunmak istediği halde İstail ile yakın ilişkiler geliştirmesi, diğer Müslüman ülkeler tarafından hoşnutsuzlukla karşılanmıştır (<http://www.turksam.org/tr/makale-detay/731-soguk-savas-donemi-sonrasi-turk-dis-politikasinin-kimlik-bunalimi-ve-benlik-arayislari>, erişim tarihi: 10.03.2018) Bu nedenle Refahyol Hükümeti 11 aydan fazla yaşayamamıştır.

1.3. 2000'LERİN BAŞI: TÜRKİYE: 21 YÜZYILDA “DÜNYA DEVLETİ”

2002 yılından itibaren Türk dış politikasının yönünü doğuya çevirmesi ve tartışılan “İslamlaşma” ile birlikte Türkiye, ABD ve Avrupa’dan uzaklaşmaya başladığı düşünülmekte ve bu noktada eksen kayması tartışmaları yapılmaktadır. Bu bağlamda Türkiye iç ve dış politikada birbiri ardına bağlantılı sorunlu konulardan ötürü bölgede ekonomik kalkınma, güvenlik olgusu ile hareket etmektedir. Bu dönemdeki Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu tarafından kaleme aldığı Stratejik Derinlik Doktrini, Türk dış politikasına yeni perspektif katan veya kuramsallaştıran düşüncenin harekete geçmesidir. Türkiye’nin uluslararası sistemdeki stratejik konumu, ekonomik, siyasi, kültürel, dini ve tarihi değerleriyle uluslararası ilişkiler alanında fırsatlara dönüştürme politikasıdır. Dış politika stratejisini merkez ülke, aynı zamanda çok boyutlu ve çok yönlü kavramlarla global aktör olmanın, bölgesel güç olmaktan geçtiğini belirtir. Arap baharında aldığı sorumluluk, Afrika ülkeleriyle ilişkiler, Rusya ve İran ile geliştiren ekonomik bağlantıların yanında Balkanlar ve Kafkasya coğrafyasındaki politikaları, “Yeni Osmanlıcılık” gibi kavramlara atıf yapılması, Osmanlı İmparatorluğu’nun nüfuz ettiği alanlarda çok boyutlu ilişki geliştirmesi, Türk dış politikasının ABD ve Batı tekelinden çıkartılıp alternatif politika üretmesiyle ilintidir (Demirtepe ve Özkan, 2013: 155).

Türkiye, Avrasya’da değişen dengeler ve gelişmelere katkı yapabilecek politikalar üretmektedir. Konuşulan dilin yanında, büyük bir din coğrafyasına sahip ülke olarak, tarihi değerleri ile bölge ülkeleriyle köprü kurmaktadır. Orta Asya Cumhuriyetleri ile birçok kalkınma projesini

yürütürken, 2006 yılında Türk Dili Konuşan Devletler Başkanlığı oluşumu ile geleceğe yönelik bölgede etkinliğin sağlanabilmesi ve birliktelik için kurumsallaşmaya gidilmesi önem taşımaktadır. Türkiye'nin uzun yıllar ilgilenmediği bölgelerden biri Asya - Pasifik coğrafyasıdır. Özellikle, 2002 AK Parti (AKP) hükümeti döneminde, ekonomik büyüme ile birlikte dış politikanın da aktif hale gelmesi, Türkiye'nin uzak bölgelerde görünürlüğünü artırmıştır. Türkiye, Asya'ya açılırken önceliği büyük ülkelere vermektedir. Bu temellendirmeye bakıldığında Türkiye'nin Doğu Asya stratejisinin, zamanla G-20'nin Asyalı üyelerine göre şekillendiği görülebilir (Çolakoğlu ve Güler, 2011: 25).

Son yıllarda Hindistan ve Endonezya ile ilişkilerin siyasi ve ticari açıdan geliştirilmesine önem vermiştir. Ak Parti iktidarında Çin, Tayvan, Japonya, Güney Kore, Endonezya, Malezya, Pakistan, Hindistan, Bangladeş ile ilişkileri ekonomik kültürel olarak geliştirmek istemektedir. Ak parti iktidarı döneminde Çin Sincan Uygur özerk bölgesi ve diğer Müslüman halklar üzerinde hızlı açılım geliştirmek istemektedir.

Türkiye için Latin Amerika bölgesi uzun zamandır ilgilenmediği alanlardan biri gelmektedir. 2006 yılında Abdullah Gül'ün Dışişleri Bakanlığı döneminde başlayan Latin Amerika açılımı, bugün stratejik antlaşmalar noktasına getirmiştir (Yesilada ve Rubin, 2011: 117). Türkiye'nin, Latin Amerika ilişkilerinin merkezinde Brezilya'nın olduğunu görece söylenebilir. Benzer bağımsız politikalar izleyen iki ülke, kendi coğrafyalarında, (Brezilya Latin Amerika'da, Türkiye ise Avrasya ve Orta Doğu'da) bölgesel güç haline gelmek ve küresel aktör olmak istediklerinden ötürü ikili münasebetler ve yardımlaşma önem kazanmış ve artmıştır.

Latin Amerika bölgesinin önemli güçleri olan Brezilya, Meksika ve Arjantin ile ekonomik ilişkiler başta olmak üzere bölge THY, TİKA, TOKİ ile varlığını sürdürme gayreti içinde olduğunu görmekteyiz. Türkiye'nin Ortadoğu'daki sıcak gelişmelerin tarafı olması Irak, İran ve Suriye konularında olaya müdahil olma derecesi Venezuela ve Bolivya gibi anti-empyralist ülkelerle olan ilişkilerini sınırlandırabilmektedir. Ak Parti'nin iktidar olduğu 2007 yılında 300 milyon dolar olan ticaret hacminin kısa sürede 1 milyar dolar'ı geçmiş olması ilişkilerin daha çok ekonomik temelde geliştiğini göstermektedir (Balcı, 2013: 281). Bunun yanında MERCOSUR, Orta Amerika ve Andean Topluluğu ile Serbest Ticaret Anlaşmaları yapmak istemesi, gelecek politikaların stratejisinin bölgesel örgütler düzeyine de çekileceğinin bir işareti olarak görülebilir. Bu bağlamda TOKİ öncülüğünde Latin Amerika ülkeleri ile kalkınma başta olmak üzere sağlık, tarım ve ticaret alanında ilişkileri geliştirmek istemektedir.

Türkiye'nin Afrikayla politikası, İslam dininin ve Osmanlı İmparatorluğu'nun etkili olduğu Kuzey Afrika'da yoğunlaşmıştı. Türkiye'nin Afrika Politikası, Cumhuriyetin ilan edildiği tarihten bu yana, en etkili olduğu dönemi yaşamaktadır. Türkiye'nin yeni savunma doktrini "erdemli gücü" uygulayarak gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında farklı bir yol çizmektedir. Türkiye, Somali için başlattığı insanı yardım ve kalkınma hareketi, Afrika açılımın kapısı olarak ifade edilmektedir (Ferhavi, 2015: 150). Türkiye, Afrika'da yabancı güçler gibi sömürgeci olarak tanımlanmamış, uzun vadeli, stratejik bir sistem kurmuştur. Müslüman Afrika ile dini yakınlığı bölgede, geçmişi açısından lekesiz ve

taze sicili olması, Türk sermayesinde ve ekonomik beklentiyi artırmaktadır. ABD ve Çin gibi emperyal ve vurguncu devletler, kendi pazarlarını genişletmek için mücadele ederken, Türkiye erdemli gücün meyvesini uzun vadede alması beklenmektedir.

Libya’da, Muammer Kaddafi’nin devrilmesinden sonra, Afrika Birliği ve yoksul ülkeler en büyük bağışçısını yitirmiş oldu. Türkiye, 2011 yılında 1 milyon dolar yardımda bulunarak, bu boşluğu kendisi doldurmaya çalışmıştır (Merwe, vd., 2016: 222) Bazı analistlere göre, Türkiye’nin “İlımlı İslam” modelinin yayılması konusunda stratejik eylem yaptığı söylenebilir. Burada Türk okullarının kültürel-ekonomik yapısının olumlu katkısını göz ardı edilmemesini belirtilerek, Türkiye’nin ticaret yaptığı veya yapmayı düşündüğü pazarları istikrarlaştırmak için bölgeyi yakın takip ettiği ifade etmektedir.

2002 yılından itibaren Türkiye’de tartışılan en önemli konu ABD tarafından ortaya atılan Büyük Ortadoğu Projesi olarak nitelendirilen girişime belli bir dönem destek verilmesi olmuştur. Bu bakış açısına göre Ortadoğu da mevcut sistemler uzun süre ayakta kalmazlar, küreselleşmenin bir gereğince demokratik seçimlerle demokrasini değerlerini ve yapıları desteklenmeli fikri, bir destek görmesine rağmen ABD’nin metotları ve yöntemleri yanlış bulunmuştur.

Türk-Amerikan ilişkilerinde yaşanan problemler (Tezkere Krizi, İran yaptırımlarını veto etmesi, Suriye-Irak Politikaları ve İsrail ile ilişkilerin gerilmesi) nedeniyle hızlı aşama kaydedememişti. AKP döneminde, HAMAS’ın ziyareti, ABD’nin Türkiye bakışına olumsuz hava yansıtsada, Türkiye’nin ulusal çıkarlarına fevkalade rahatsızlık veren Irak’ın

parçalanması, olası muhtemel Türkiye'nin güneyinde bir bağımsız devlet kurulması ve yeniden eylemlerine başlayan PKK terörü, iki ülke arasında rahatsızlık veren gelişmeler neden olmuştur.

2003'te ABD'nin Irak'a düzenlemek istediği hava hareketi için, TBMM'de gerekli çoğunluğun çıkmamasından ötürü geçiş izninin verilmemesi, Amerikan temsilciler meclisinde her yıl Türkiye aleyhine alınması öngörülen, ermeni soykırımı kararı, Kuzey Irak ve Terör sorunu gibi birçok konu iç politika kaygılarıyla geçtiğini belirtebiliriz (Özdal, vd., 2013: 21). Türkiye – ABD ilişkilerinde 2002 yılından itibaren bazı kırılma hatlarını görmekteyiz. Bunlardan birincisi Irak savaşı; Türk kamuoyunda her gün Müslüman Irak'tan gelen ölüm haberleri, ABD güçlerinin saldırısı olarak algılanmış 2007 yılında yapılan kamuoyu araştırmalarına göre, ABD'ye olan sempati % 9'lara kadar düşmüştür. İkincisi Kuzey Irak ve Suriye sorunu, son olarak ABD kongresindeki ermeni soykırımı tasarısıdır. Ak Parti döneminde ABD ilişkileri, ulusal çıkarların gerekleri nedeniyle dış politika konularında görüş birliği bulunmasa da, ilişkilerin temelini sağlam olduğu ve gelip geçici olmadığı göz ardı edilmemektedir.

Türkiye 2002 yılından itibaren Avrupa Birliği ve Rusya ile politikasında önceki hükümetlerin politikası açısından çok büyük değişiklik izlenilmemektedir. Ak parti iktidarının ekonomik olarak Türkiye'yi geliştirmesi, ülkenin yüksek sanayileşmiş devlete dönüşmesinde Rusya ile yapılan gaz ve petrol anlaşmalarının büyük etkisi gibi görebiliriz. 2003 yılında açılan “Mavi Akım”, 2018 yılı sonunda açılması planlanan “Türk akımı” projeleriyle Türkiye bölgede önemli enerji koridoruna dönüştürmüştür. Bu da aynı zamanda Hazar Havzası ülkelerinin fosil

kaynaklarının Avrupaya ulaştırılmasında Türkiye’yi enerji koridoru olarak gören Avrupa Birliği’nin rahatsızlığına sebebiyet vermiştir. Avrupa Birliği enerji açısından büyük oranda bağlı olduğu Rusya’nın tekelinde bulunmak istememektedir.

2015 yılında ‘‘Uak krizi’’ ile gerginleşen Türkiye-Rusya ilişkileri 1 yıl sonra Erdoğanın zr dilemesi ile eski haline dnmştir (Kaleli, 2017: 257). 2016 yılında RF’nin Büyükelçisi Andrey Karlov’un suikastle öldürülmesi bile bu ilişkilere zarar verememiştir. Halihazırda Rusya ile Türkiye Suriye iç savaşında işbirliğine getmiş, 2018 yılında Afrinde PYD mevzilerine Türkiyenin saldırmasına Rusya ‘‘yeşil ışık’’ yakmıştır. Bu bağlamda Türkiyenin Avrupa Birliği’yle 2002 yılından itibaren gelişen ilişkileri sn dönemlerde gerginlikler oluşturmaya devam etmektedir. Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğanın AB lkelerini PKK ve onun Suriye uzantısı PYD’ye silahlı destek vermesini sert dille eleştirmişdir. Erdoğan ayrıca AB’yi Suriye iç savaşından Türkiye’ye sığınan milyonlarla göçmenleri Avrupa’ya göndereceği ile tehdit etmişdir.

1.4. KOMşULARLA SIFIR SORUN

2002 yılından itibaren Türkiye’nin, komşu ülkelerle politikasına geçmeden önce, Davutoğlu’nun kaleme aldığı Stratejik Derinlik eserinde, bölgenin kademeli olarak kendine özgü mikro alanları ayırmamız gerekir.

Ak Parti döneminde Türkiye, Kafkasya’da Ermeni-Azeri savaşının geriliminden ziyade çok yönlü politika izlemiş, Ermenistan ile ilişkileri normalleştirmeye çalışmıştır. Gürcistan ve Çeçenistan sorunlarında bölgesel

güvenliğin öneminden hareketle istikrara dayalı bir politika yürütmektedir. Deniz komşusu Rusya ile ilişkilerde, Orta Asya ve Kafkasya konularında rekabet değil karşılıklı çıkarlara dayanan, çok yönlü bağımlılığı gerektiren ilişkiler tesis edilmiştir. Bu bağlamda düzenli periyotlar halinde devlet başkanları düzeyinde stratejik işbirliği antlaşmaları yapmaktadır.

Türkiye, küresel dengelerin ve sorunların odağında olan Ortadoğu ülkeleri ile Ak Parti iktidarının, kültürel yakınlık, tarihi ve din bağları ile yeni bir entegrasyon inşa etmesi, bölgede olumlu karşılanmıştır. Giderek artan ihracat rakamları ile Türkiye'nin Arap ülkeleri için cazibe merkezi durumuna gelmesinin yanında İran, Irak ve Suriye dış siyasetine de katkıda bulunulmuştur. Ahmet Davutoğlu'nun 2002-2007 yılları arasında Başbakanın dış politika danışmanlığını yaptığı dönemde, Ortadoğu Müslüman ülkeleriyle ilişkilerin geliştirilmesine yönelik adımların arttırılması, geleneksel Türk dış politikasının Batı'ya dönük, eksen kayması tartışmalarını beraberinde getirmiştir. Bununla birlikte Davutoğlu bölgede İranın etkilerini sınırlamak hedefinde bulunmuştur (Turgut, 2011: 47).

Türkiye, Ak Parti iktidarı zamanı Ortadoğu ülkeleriyle (gerek sınır komşuları, gerekse doğrudan sınırı olmayan ülkelerle) doğrudan ve derinden ilgilenme hedefini benimsemiştir. Bu politikalar, Irak işgali ve 1 Mart tezkeresi ile başlamış, 2005'de Sunni-Arap grupların siyasal sisteme entegre olmaları ile devam etmiş, Arap baharında izlenen politikalarda bölgesel olmaktan çıkmış, küresel aktör olma yolunda adımlar atılmıştır. 2000'li yılların Türkiye'sinin Ortadoğu politikalarından farklı bir politika uygulamadığı görülen Ak Parti iktidarı, ikinci dönemin ilk yıllarında Ortadoğu'ya yönelik politikalarında geleneksel çizgiden

uzaklaşmış Arap / İslam ülkeleriyle ilişkilerinde dönem dönem ön plana çıksada dengeli, bununla birlikte İsrail karşıtı bir görünüm çizmiştir.

Son yıllarda Türkiye'nin Ortadoğu konularında görülür bir artışın olduğu söylenebilir. Ortadoğu'yu ilgilendiren önemli meselelerde Türkiye'nin diplomatik girişimlerinin çoğalması; Türkiye'nin Suriye ve İran ile ilişkilerini geliştirmek için çaba harcarken, Arap Baharı sürecinde Özgür Suriye Ordusu'nun lehine taraf alması; İran ve Suriye ilişkilerini germiş aynı zamanda Filistin, Irak ve Lübnan'daki gelişmelerle ilgili rol oynama çabasına girmiştir (Aydın, 2014: 107) Ortadoğu'da yeni sürecin başlamasıyla birlikte gerek Mısır'daki yeni siyasal yönetimin durumu, gerekse de Suriye'de iktidar rejiminin devrilip devrilmeyeceği ve eğer devrilirse nasıl bir rejim oluşacağı Ortadoğu'nun kaderini önemli şekilde etkileyecektir. Tabi ki bu süreç içerisinde İsrail ve Türkiye bir-biriyle karşı karşıya gelecek ve her devlet kendisine yakın olan rejimleri destekleme yoluna gidecektir. Dolayısıyla yeniden yapılanma süreci olarak nitelendirilen “Arap Baharı”, bu bölgenin yeniden şekillenmesine ve aynı zamanda buna paralel olarak Türkiye'nin politikalarını etkileyecektir (Miş ve Aslan, 2014: 29). Özellikle Filistin meselesinde gelişen “One Minute” ve “Mavi Marmara” sorununda söylemleri ve Arap baharındaki tutumuyla Recep Tayyip Erdoğan, Arap halkının sevgisini kazanmış bir liderdir. Irak'ın toprak bütünlüğü ve üniter yapısının korunması, Türkmenler, Kerkük ve petrol konusu ile PKK sorunu, Türkiye için bölgede Türk-Irak, Türk - ABD, Türkiye - Kuzey Irak ilişkilerinde gerilimin kaynağı olmaya devam etmektedir.

Türkiye'nin Gürcistan politikasını siyasal, ekonomik, ticari, kültürel ve sosyal alanlarda ayrı ayrı ele almak mümkündür. Ancak genel anlamda Türkiye'nin Gürcistan politikası, gelişen bir grafikte ilişkilerin her alanda arttırılmasına dayanmaktadır. Özellikle 2008 Rusya-Gürcistan savaşı sonrasında, savaş öncesinde yürütülen plandan ve stratejiden herhangi bir sapma olmadan gelişmeye devam etmiştir. Gürcistan'ın savaş nedeniyle Rusya sınır kapısının kapanması sonucunda Türkiye'nin önemi daha da artmıştır. Türkiye ile Gürcistan arasında tek sınır kapısı olan Sarp Sınır Kapısının modernizasyonu ile iki ülke arasındaki geçişlerin tek bir kontrol ile yapılabilmesine imkan sağlanmış ve savaş nedeniyle zorda kalan Gürcistan rahatlatılmıştır.

2011 yılında sınırın Gürcistan'da kalan bölümünün de Türkiye tarafından yenilenmesi ve modernize edilmesi ile iki ülke arasında kimlik kartı ile geçiş imkanı yaratılarak, adeta iki ülke arasındaki sınırlar ortadan kaldırılmıştır. Türkiye'nin Gürcistan politikasında bir diğer önemli nokta da, Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün korunması yönündeki söylem ve tutumlarıdır. Özellikle Abhazya sorununda Gürcistan'ın toprak bütünlüğü yönündeki politikası, Türkiye ve Gürcistan arasındaki ilişkilerin daha da gelişmesinde önemli bir faktördür (Laçiner, vd. 2009: 71). Ayrıca Türkiye'nin Gürcistan politikasında bir başka önemli faktör de Ahıska Türklerinin Gürcistan'a geri dönebilmelerinin sağlanmasıdır. Bu yönde karşılıklı görüşmeler sonucunda 2007 yılında kabul edilen bir yasa ile Ahıska Türklerinin Gürcistan'a geri dönüşünün yolu açılmıştır.

Türkiye'nin üyesi bulunduğu NATO, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü ve Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu gibi örgütlerin genel politikaları

ve programları, Türkiye'nin Gürcistan politikası üzerinde de belirleyici etkiye sahiptir. Bir başka ifade ile bu örgütler, Türkiye'nin Gürcistan ile işbirliği ve yakınlaşmasında hem etkili hem de aracı konumundadır denilebilir.

Türkiyenin “sıfır sorun” politikasında bir diğer yeri Ermenistan ve Azerbaycan alıyordu. Normalleşme süreci, Türkiye'nin, Ermenistan ile arasındaki sorunları gidermek ve ilişkileri geliştirmek amacıyla Ağustos 2007 tarihinde İsviçre'nin Zürih kentinde başlattığı diplomatik bir açılım olarak ifade edilebilir. Normalleşme süreci ile öncelikle iki ülke arasında diplomatik ilişkilerin kurulması ve 1993 yılından itibaren kapatılan sınırların açılması öngörülmektedir. Ekim 2009 tarihinde Türkiye ile Ermenistan arasında imzalanan protokollerle normalleşme süreci işletilmeye başlanmıştır. Ermenistan Cumhurbaşkanı Sarkisyan 24 Haziran tarihinde Moskova ziyareti sırasında Cumhurbaşkanı Gül'ü davet edebileceğini ima etmiş, ardından 4 Temmuz 2008 tarihinde Gül'ü iki ülkenin milli takımları arasında Erivan'da oynanacak Dünya Futbol Şampiyonası elemeleri grup maçını birlikte izlemeye davet etmiş, bu tarihten iki ülke, İsviçre'de sessizce hazırlık görüşmelerine başlamışlardır (Özcan, 2009: 192). Türkiye – Ermenistan arasındaki normalleşme süreci büyük güçler tarafından gördüğü destek kadar Azerbaycan'dan tepki görmüştür. Bunun ana nedeni ise Karabağ ve diğer işgal olunmuş Azerbaycan topraklarının süreçteki yeri ile bağlı olmuştur. Türkiye – Ermenistan arasında 31 Ağustos tarihinde parafe edilen ve 10 Ekim 2009 tarihinde İsviçre'nin Başkenti Zürih'de imzalanan protokoller, Türkiye ile Azerbaycan arasında Mayıs ayında giderildiği açıklanan rahatsızlığı

yeniden ve daha ağır bir biçimde gündeme getirmiştir (Demirtepe, 2011: 39). Süreçte Rusya'nın Türkiye ile müzakereleri yürüten Ermeni delegasyonundan aldığı bilgileri Bakü'ye "Türkiye sizi satıyor" şeklinde aktararak provakasyon yapması sayesinde ve yaşanan "Bayrak Krizi" ile kriz en üst safhaya ulaşmıştır. 14 Ekim 2009 tarihinde Bursa'da Türkiye – Ermenistan arasındaki futbol maçı sırasında Azerbaycan bayraklarının stada sokulmaması ve bazılarının çöplere atılması Azerbaycan'da ciddi tepki yaratmıştır. Azerbaycan ise 15 Ekim tarihinde Azerbaycan bayrak yasasını gerekçe göstererek Türk şehitlerinin anısına Şehitler Hiyabanı'nda dikilen Türk bayraklarını sökmüş, peşinden Türkiye'nin yaptırdığı iki camiyi ibadete kapatmıştır. İlham Aliyev, Şahdeniz projesinden Türkiye'nin aldığı doğal gazın fiyatının piyasa fiyatı ve sözleşme yükümlülükleri esas alınarak yeniden belirlenmesi gerektiğini açıklamış ve Azerbaycan-Türkiye doğal gaz anlaşmasını gözden geçirmiştir.

2010 yılında iki ülke tarafından ilişkilerdeki bu süreci atlatmak adına ciddi ve yapıcı bir takım adımlar atılmıştır. İlk olarak Türkiye Başbakanı Erdoğan Mayıs 2010 tarihinde Azerbaycan'a resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu ziyarette de Dağlık Karabağ sorunu yine gündemde olmuş, Erdoğan bu konuda Azerbaycan'ın yanında olduğunu belirtmiştir. Erdoğan 12 Haziran 2011 seçimlerini kazandıktan sonra yurtdışına yaptığı ilk seyahat olarak Bakü'ye gitmiş, 25 Ekim 2011 tarihinde Aliyev Türkiye'ye gelmiştir. Aliyev'in bu ziyareti çerçevesinde Aliyev ve Erdoğan, Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesini imzalamışlardır. 11 Eylül 2012 tarihinde Gebele'de gerçekleştirilmiş toplantıda ise Karabağ sorunu, Türkiye – Ermenistan sınırlarının geleceği, TANAP ve vize konuları en çok dikkat

eken konular olmuştur. Başbakan Erdoğan Türkiye'nin Karabağ konusunda Azerbaycan'a tam desteğini yineleyerek, işgal altındaki Azerbaycan toprakları boşaltılmadan Türkiye – Ermenistan sınırının açılmasının söz konusu olamayacağını ifade etmiştir (Oktav, 2011: 119).

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE MAARİF VAKFI VE ONUN DIŞ POLİTİKADA ROLÜ

2.1. TÜRKİYE MAARİF VAKFI'NIN TÜRK TOPLUM HAYATINDAKİ YERİ VE ÖNEMİ

2.1.1. İctimai Siyasi Açıdan

Türkiye Maarif Vakfı 17 Haziran 2016 tarihinde kabul edilen 6721 sayılı kanunla kurulmuştur. TMV, kültür ve medeniyet etkileşimini daha da geliştirecek bir yol olarak Türkiye'nin uluslararası eğitim alanında dünyaya açılan kapısıdır.

Aynı zamanda TMV, TC Milli Eğitim Bakanlığı'nın dışında yurt dışındaki diğer ülkelerde doğrudan eğitim kurumu açma yetkisine sahip olan tek kuruluştur(<https://turkiyemaarif.org/page/30-turkiye-maarif-vakfi-12>, erişim tarihi: 02.04.2018). TMV'nin özellikle FETÖ ile mücadele kapsamında büyük önem taşıdığı ve kurulduğu günden itibaren küçük bir süre zarfı içerisinde önemli bir yol kat ettiği söylenebilir.

Türkiye'de 1970-1980'li yıllardan itibaren Risale-i Nur temelli bir İslami cemaat olarak Fetullah Gülen kültü etrafından gelişmeye başlayan FETÖ, 1990'lardan itibaren yurt dışında, yani uluslararası alanda yoğun bir faaliyet göstermektedir. Bu nedenle FETÖ'nün faaliyetinin anlaşılması sadece Türkiye açısından değil hem de faaliyet gösterdiği ülkeler açısından da önem, başka sözle tehlike arz ediyor. 17-25 Aralık 2013 tarihinden sonraki dönemde, özellikle 15 Temmuz 2016 tarihli darbe girişiminin ardından FETÖ'nün sadece dini bir örgüt değil, aksine siyasi bir yapılanma olduğu, uluslararası istihbarat teşkilatları ve suç örgütleriyle sıkı bir bağlantılara

sahip olduğu ortaya çıkmıştır. FETÖ derken birçok ülkede binlerce militanı olan ve çeşitli operasyonlar yürüten bir kurumdan bahs edilmektedir. FETÖ ağ ve kurumları dünyanın 170’den fazla ülkesine yayılmış, bu örgütün temel odağı olan eğitim sektörü olmasına rağmen, bunun sınırlı kalmamış, birçok girişimlerde bulunmuştur. İslam İşbirliği Teşkilatı içerisinde bulunan 57 ülkeden 42’sinde FETÖ’nün eğitim kurumları faaliyet göstermektedir. 150 milyar dolar civarı mal varlığına sahip olan bu örgüt, dünya çapında 2000’den fazla okula sahiptir. Tek Almanya’da FETÖ’nün 24’den fazla okulu bulunmaktadır. Bazı kaynaklara göre örgüt özellikle Orta Asya ülkelerinde CIA ile yakın işbirliği içerisinde faaliyet göstermektedir. 7 Şubat 2012 tarihinde yaşanan MİT krizi ve yukarıda belirtilen diğer krizlerle birlikte daim gizlilik üzerinde faaliyetlerini gerçekleştiren örgüt deşifre olunmuş, kendi yapısını afişe etmiştir (Bayraklı ve Ulutaş, 2016: 1-3).

FETÖ tarafından yapılan 15 Temmuz 2016 tarihindeki darbe girişiminin Türkiye’nin dış ilişkilerine de belirli yansımaları olmuştur. Darbe girişimi Rusya, Türk Cumhuriyetleri, Balkan ve Körfez ülkeleri tarafından anında eleştirilmiş ve Türkiye’ye destek ifade edilmişirse de, Batı dünyasında darbe gecesinin olduğu gece “bekle gör” tavrı, ABD’nin FETÖ lideri Fetullah Gülen’i iadesi konusunda isteksizliği, AB çerçevesinde olağanüstü hal (OHAL) ilanına karşı gelen olumsuz tepkiler, Türkiye’nin Batı ile ilişkilerinde pürüzler meydana getirmiştir (Ulutaş vd., 2017: 89).

Türkiye’nin milli egemenliği, ülkenin birliği ve bekasına yönelik önemli tehditlerden biri olan FETÖ örgütüyle mücadele, 2017 yılında Türkiye dış politikasının önemli unsurlarından biri olmuştur. FETÖ bir taraftan terör ve

suç örgütü olarak nitelendirilmekte, uluslararası kamuoyu nezdinde diğer ülkelerin farkındalığını yaratmaya yönelik faaliyetler genişlendirilmekte, diğer taraftan ise FETÖ bağlantılı oluşumlar kapatılmakta veya devredilmekte, sürdürülmekte, iltisaklı şahısların yurtdışına hareket alanı bularak kaçmaları engellenmekte ve Türkiye'ye iadelerine yönelik çalışmalar gerçekleştirilmektedir. NATO üyelerindem biri olan Türkiye'nin ABD ile eskiden beri çok iyi olan ilişkileri, 15 Temmuz tarihindeki darbe girişimi sonrasında hassas bir döneme girmiştir. Bu bağlamda, bu darbenin arkasındaki güç olarak FETÖ'nün faaliyetleri ile mücadele edilmekte, örgüt lideri Fetullah Gülen'in ABD'den Türkiye'ye sevk edilmesi talep edilmekte, fakat bu talep uygulanmamaktadır. Bu kapsamda bakıldığında Türkiye'nin ABD rakibi olan Rusya ile ilişkileri 24 Kasım 2015'de yaşanan uçak krizinden sonraki dönemde, özellikle 2016'dan sonra normalleşme ve hatta gelişme dönemine girmiştir. Rusya, halen Türkiye'nin en önemli ve büyüklükte üçüncü ticari ortağı olarak nitelendirilmektedir. Ayrıca 2019 yılının her iki ülkede kültür yılı olarak kutlanması için hazırlıklar yapılmaktadır. Bunun yanı sıra çeşitli ülkelerde bulunan FETÖ okulları ve diğer unsurlar kapatılmakta, FETÖ unsurlarından arındırılmakta, Türkiye Maarif Vakfı'na devredilmekte veya yasaklanmaktadır (Çavuşoğlu, 2017: 8, 13, 26, 30). Yurtdışında bulunan FETÖ bağlantılı okullar ve eğitim kurulmarına yönelik mücadele TMV ile eşgüdüm halinde yoğun olarak sürdürülmektedir. Bu mücadelenin sonucu olarak somut neticeler alınmış, çeşitli ülkelerde bu okullar kapatılmaya başlanmış, söz konusu okullara ilişkin farkındalık oluşmuş, TMV'nin devraldığı okulların sayısı artmıştır. Okulları henüz kapatmamış veya devretmemiş olan ülkelerle Türkiye Dışişler Bakanlığı ve diğer ilgili kurumları kapsamında temaslar

sürdürülmüş, bu okulların faaliyetinin sonlandırılmasına yönelik olarak ilgili ülke mekanları ile temaslar artırılmıştır. FETÖ bağlantılı okullarla mücadele kapsamında TMV birçok ülkelerde yeni okullar açmaya başlamıştır (Çavuşoğlu, 2017: 176).

2.1.2. İktisadi ve Ticari Açidan

Demokrasi yolculuğunda 1950`de çok partili bir hayata geçmesiyle birlikte büyük bir adım atılmış, Menderes ve Özal ile siyasi alanda Türkiye`de normalleşme süreci başlanmış, sosyo-ekonomik alanda hayat seviyesi yükselmiş ve refah artmıştı. Buna rağmen konvansiyonel askeri darbeler toplumsal ve siyasi açıdan hayatı felçe uğratmaya devam ediyordu. 27 Mayıs 1960 tarihli ilk, 12 Mart 1971 tarihli ikinci, 12 Eylül 1980 tarihli üçüncü darbe bir taraftan Türkiye`nin uluslararası alanda demokratik görünümünü zedeleyerken, diğer taraftan ciddi sosyo-ekonomik çalkantıları beraberinde getirmişti (Ünay ve Dilek, 2017: 8). 1960 darbesinin ardından 1961`de kurulan OYAK, TSK mensuplarının yardımlaşma fonu olarak hem bir ekonomik güç odağı hem de ordunun üst kademesi için bir tür kurumsal güvence mekanizması idi. OYAK aracılığıyla üretimden finans sektörüne kadar farklı alanlarda yatırım ve ortaklıklar yapılmaktaydı. OYAK Grubu`nun 2015`de toplam ihracatı 3.3 milyar dolar olmuş ve bu miktar Türkiye`nin toplam ihracatının yaklaşık %2.3`ünü oluşturmuştur. 2000`li yıllarda AKP hükümeti ile sivil denetim ve otorite güçlenmiş olsa da OYAK`ın devasa ekonomik düzeni hala ayaktadır. (Ünay ve Dilek, 2017: 13-15). 51 milyar liralık varlığa, 23.5 milyar lirayı aşan ciroya ve 3.3milyar dolardan fazla bir ihracata sahip olan OYAK dev holdingi`nin Türkiye`de

otomotiv, demir-elik ve imento sektörlerinde ağırlık yaptığı, hatta lider olduğu bilinmektedir. 15 Temmuz darbe girişimi zamanı OYAK yönetiminin 4 asker üyesinden biri olan Türkiye Genelkurmay Personel Plan Yönetim Başkanı olan Tuğgeneral Mehmet Partig'n darbecilerden biri olması ise, FETÖ'nn OYAK'a sızmak istediğinin göstergesidir. Fakat darbe yenildiği için FETÖ'nn bu dev yapıyı ele geçiremediği söylenebilir (<http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/oyakta-feto-golgesi-40211200>, erişim tarihi: 10.04.2018).

OHAL kapsamında ticari yaşamı yakından ilgilendiren önemli gelişmelerden birisi de FETÖ ile ilişkin bazı şirketlerin mal varlıklarına el konması, ticari faaliyetlerinin askıya alınması ve zaman içerisinde bu şirketlerin tasfiye edilecek olmasıdır. Artık birçok şirketin ticari faaliyetleri durdurulmuş veya devlet tarafından el konarak faaliyetleri kontrol altına alınmıştır. 17 Ağustos 2016 tarihli, 29804 sayılı Resmi Gazete yayınlanarak yürürlüğe giren 670 sayılı “Olağanüstü Hal Kapsamında Alınması Gerekli Olan Tedbirler Hakkında Kanun Hükmünde Kararname”ye göre kapatılan şirketlerin, kurum ve kuruluşların, televizyon, özel radyo, dergi, gazete, yayınevi ve diğer dağıtım kanallarının her türlü mal varlıkları ya Vakıflar Genel Müdürlüğüne ya da devlet Hazinesine devredilme kararı alınmıştır. Bu kararnamenin hükümlerine göre kapatılan vakıflara ait olan mülkiyetlerin Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne ait eğitim tesislerinin kamu kurum ve kuruluşlarına bedelsiz şekilde, özel hukuk tüzel kişileri için ise bedelli bir şekilde tahsis edilebilir (ğredik, 2016: 3-5).

22 Kasım 2016 tarihli 29896 sayılı Resmi Gazete yayımlanarak yürürlüğe giren 377 Sayılı “Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Tedbirlerin Alınması

Hakkında Kanun Hükmünde Kararname”ye 6. ve 7. Ek’lerde kapatılan derneklerin ve basın yayın kuruluşlarının isimleri gösterilmiştir. Bu listede yer alan 375 dernek (Adalet Okulu Derneği ve diğerleri), 7 gazete (Ekspres Gazetesi, İpekyolu Gazetesi, Son Dakika Gazetesi, Yedi Gün Gazetesi, Akis Gazetesi, Tükiye Manşet Gazetesi, Dağyeli Gazetesi), 1 dergi (Habereksen Dergisi) ve 1 radyo (Batman FM) yer almaktadır.

(<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/11/20161122-1.htm>, erişim tarihi: 09.04.2018).

Artık FETÖ’yle ilgili tüm kurum ve kuruluşlar temizlenmektedir. 15 Temmuz darbesi sonrası TL’nin dolar ve euroya karşı değer kaybettiği fakat bu düşüşün kısa süreli olduğu görülmüştür. Şöyle ki, başarısız darbenin haftasonu gerçekleşmesi ve haftasonları piyasaların kapalı olması nedeniyle 18 Temmuz Pazartesi sabahı piyasaların nasıl tepki vereceği merakla beklenmekteydi. Borsa İstanbul’da temel endex olarak kullanılan BIST 100 endeksi 15 Temmuz tarihinde 82.83 puana sahip iken, bir hafta içerisinde 71.59 seviyelerine düşmüş ve sadece Ağustos ayının başlarında yeniden 79 puana yükselmiştir. Benzer şekilde TL dolar ve euro’ya karşı değer kaybetse de, bu durum kısa sürede düzeltilmiştir. Merkez Bankası piyasalardaki muhtemel panik havasını önlemek amacıyla bankalara gerekli likiditenin komisyonsuz sağlayacağını açıklamıştır. Bu sırada vatandaşların bozdurduğu döviz miktarı 10 milyar dolar civarı olmuş, bu ise Türkiye ekonomisi için dikkat çekici bir gelişme olmuştur. Bu, halkın toplumsal siyasi demokrasi mücadelesinin yanısıra hem de ekonomik kaynaklar üzerinden mücadelesi demek idi. TOBB, TİM, DEİK, TÜSİAD, MÜSİAD, ASKON ve TESK gibi temel kuruluşlar darbe girişiminin ardından istikrarı

korumak için tek ses olarak hareket edeceklerini duyurmuş, bir çok uluslararası şirketler de Türkiye'nin geleceğine inançlarını sürdürdüklerini açıklayarak mevcut yatırımlarına devam edeceklerini bildirmişler (Ünay ve Dilek, 2017: 24-27).

22 Mayıs 2016 tarihinde AKP Olağanüstü Kongresi'nde Binali Yıldırım partinin genel başkanı olarak seçilmiş, yeni hükümeti kurmakla görevlendirilmiş ve bunun ardınca ise 65. Hükümetin Milli Eğitim Bakanı olarak İsmet Yılmaz göreve getirilmiştir. Yılmaz, sıkı bir şekilde eğitimde fırsat eşitliği konusuna vurgu yapmakta ve nispeten daha atak adımlarıyla yönetim tarzından önceki bakanlardan bir hayli farklılık göstermektedir. Onun özellikle terör mağduru bölgelerdeki, Suriyeli çocukların eğitimi, teknik ve mesleki eğitim, öğretmen yetiştirilmesi stratejisindeki önemli konu başlıkları hakkında farklı düşüncesi vardır. Bilindiği gibi Türkiye'nin dünyanın farklı noktasında bulunan 15 ülkesinde okulları vardır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki yerel okulların eğitim standartları göz önünde bulundurulduğunda, halk kesiminin bu okullara ilgisi de yüksek düzeyde olduğu görülebilir. Eskiden bu okulların büyük çoğunluğu FETÖ'ye ait olmaktaydı. Maarif Vakfı eskiden FETÖ'ye ait okulların devralınması çalışmalarını yürütmektedir. Bu okullar, bulunduğu ülkelerle Türkiye'nin ikili ilişkilerinin geliştirilmesine, özellikle ekonomik ilişkilere katkı sağlamaktadırlar. 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleşen ve FETÖ örgütü ile ilişkilendirilen darbe girişiminin ardından diğer ülkelerde bu kuruluşa ait okulların kapatılması konusu gündeme gelmişti. Fakat ikili ilişkilere sağladığı katkını göz önünde bulundurarak bu okullar 2016'da kurulan TMV tarafından devralınmaya başladı. İlk olarak Gine'de bulunan okullar

FETÖ`den devralınmıştır. TMV`nin ortaya koyacağı modelin eski modeli aratmayacak kadar yeni ve farklı niteliğe sahip olması bu okulların hayati önemi ve Türkiye`nin kamu diplomasisi, yani yumuşak gücü açısından oldukça önemlidir (Coşkun vd., 2016: 318-319). Kurulduğu andan itibaren bir yıl içerisinde Afganistan`da 3, Gürcistan`da 3, Arnavutluk`ta 1, Gine`de 9, Kazakistan`da 2, Kongo Cumhuriyeti`nde 3, Nijer`de 8, Kosova`da 6, Somali`de 5, Sudan`da 6, Suriye`de 1 okul TMV tarafından devralınmış ve eğitim öğretim faaliyetine başlanmıştır. İlk etapta devralınan 11 ülkede bulunan 48 okulda ve 6 öğrenci yurdunda toplam 6 713 öğrenci eğitim görüyor. 2023 yılına kadar tüm dünya genelinde faaliyette bulunan diğer okulların ve öğretim kurumlarının da devralınması hedeflenmiştir (<https://www.ahaber.com.tr/gundem/2017/09/12/maarif-vakfi-feto-izini-siliyor>, 10.04.2018).

TMV`nin kuruluşundan itibaren günümüzdeki eğitime başlanan ülkelerin sayısı sadece 20`dir. ABD`de 4, Afganistan`da 3, Bosna Hersek`te 4, Cibuti`de 1, Çad`da 6, Gambiya`da 2, Gine`de 10, Gürcistan`da 4, Kongo Cumhuriyeti`nde 3, Mali`de 18, Kosova`da 6, Nijer`de 10, Moritanya`da 8, Senegal`da 7, Sao Tome ve Principe`de 10, Sierra Leone`de 2, Somali`de 6, Sudan`da 6, Tanzaniya`da 1, Tunus`da 2 okul artık faaliyet yürütmektedir (<https://turkiyemaarif.org/page/42-dunyada-tmv-16>, erişim tarihi: 10.04.2018).

2.1.3. Eğitim ve Kültür Açısından

FETÖ`nün örgütsel yapısı ve eylemlerinin karakteri incelendiğinde her emri harfiyen yerine getiren bir insan kaynağına dayandığı görülebilir. Birey

davranışları ve duyguları üzerine sağlanan psikolojik ve davranışsal tahakküm ile insanların zihni süreçleri kontrol edilmektedir. Örgüt, duygular üzerine hareket tercihi yaptığı için, özellikle 12-13 yaşlı çocukları yurtlarına almakla psikolojik kontrol mekanizmasını çalıştırmakta, hatta ebeveynlerin çocukları üzerindeki kontrol mekanizmasından daha güçlü bir mekanizmayı işletmektedirler. Bunun sonucu olarak örgüt üyelerinin FETÖ'ye tam bir aidiyet duygusuyla bağlandığı görülmektedir. Özellikle öğrencilerin ergenlik dönemlerine ait kimlik krizlerinin yaşandığı, liselere giriş sınavlarına hazırlandıkları sancılı bir zaman diliminin seçilmesi önem taşımaktadır. Bu süreçte örgüt zeki ve disiplinli öğrencileri kazanmak için uğraşırken, sorgulayan ve eleştiren öğrencileri örgütten uzak tutmaktadır. 30-40 yıllık bir zaman sürecinde örgütün kendi üyelerini radikalleştirdiği ve darbe girişiminden sonra ise bu radikalliği daha da artırdığı anlaşılmıştır (Polis Akademisi Başkanlığı, 2017: 7-13). 1991'de SSCB dağılmasından sonra Türkiye'nin bölge ülkeleri ile olan kültürel, etnik ve dini bağlarını kullanan ABD, bu ülkelere, özellikle enerji zengini Orta Asya'ya sızabilmek ve burda etki alanı oluşturabilmek için bu bağlamda Gülen'in Orta Asya'daki okullarını kurmasına destek vermekte idi. Bölge ülkelerindeki devlet yapılanmalarının yeniden inşası sürecinde FETÖ'nün büyük rolü olmuştu. Günümüzde FETÖ'nün özellikle Kırgızistan'da devlet organlarına yerleştirdiği yüzlerce eleman, bu bağlamda en önemli örneklerden biri olabilir. 1980 darbesi zamanı darbecilerin yanında yer alarak Türkiye'de kendine yer edinen ve yerini sağlamlaştıran FETÖ ve kurucusu Gülen, 29 Mart 1997 tarihinde Samanyolu TV'de "Asker anayasal yetkisini kullandı" diyerek, geleneksel Türkiye dış politikasına yeni akım getiren Başbakanı Necmettin Erbakan olan hükümeti eleştirmiş ve darbe

yanlısı bir tutum sergilemiştir. Gülen, hatta Orgeneral Çevik Bir'e bir mektup göndererek gerek olduğu taktirde kendisine ait okulları devredebileceğini ifade etmiş, darbe sürecine açık destek vermiştir. 1999'da hakkında açılan davalar sonucu ABD'ye kaçan ve günümüze kadar orda ikamet eden Gülen, buna rağmen tüm süreç boyu kendi okulları aracılığıyla Türkiye ve diğer ülkelerde etkin faaliyetlerine devam etmiştir (Bayraklı ve Ulutaş, 2016: 17-18).

Özellikle 15 Temmuz tarihindeki darbe girişiminden sonra Türkiye Hükümeti tarafından bu durumun giderilmesi amacıyla yeni mekanizma aranmaya başlanmıştır. Bu mekanizmalardan biri ise Türkiye Maarif Vakfı'dır. Bundan başka çeşitli ülkelerle kültür, eğitim, bilim, gençlik ve spor gibi alanlarda ikili ilişkilerin geliştirilmesi ve bu ilişkilerin hukuki zemine kavuşturulması amacıyla, aynı zamanda geçmiş yıllarda yapılmış anlaşmaların yeni hukuki zemine oturtulması gereği birsıra yeni anlaşmalar imzalanmıştır. Bu çerçevede 2017 yılında 19 ülke ile, Azerbaycan, Bosna Hersek, Bahreyn, Burundi, Cibuti, Gürcistan, Güney Sudan, Hindistan, İran, Kuveyt, Kosta Rika, Mozambik, Macaristan, Özbekistan, Polonya, Pakistan, Sırbistan ve Tanzaniya ile Kültürel İşbirliği Anlaşması, Gençlik ve Spor Alanında İşbirliği Anlaşması, Bilimsel İşbirliği Anlaşması, Kültürel Değişim Programı, Eğitim Alanında İşbirliği Anlaşması, Arşivlerarası İşbirliği Protokolü, Milli Kütüphaneler Arası Mutabakat Zaptı gibi 22 işbirliği anlaşması imzalanmıştır (Çavuşoğlu, 2017: 167). 2016 yılında kurulan TMV, Türkiye'nin diğer ülkelerle kültürel ve eğitim ilişkilerinde yeni aktör olarak ortaya çıkmıştır. TMV aracılığıyla halen dünyanın birçok

lkelerinde eēitim ve kültür çalışmaları devam ettirilmektedir. rneēin, Afrika ülkelerine bakabiliriz.

Türkiye Hkmeti Sahraaltı Afrika Bölgesine 2015 yılında 395.7 milyon dolar resmi kalkınma yardımı ayırmıştır. 2013 yılı öncesinde Afrikalı ērencilere 4380 burs verilmişken, 2014-2015 yılında bu rakam 1080, 2015-2016 yılında 1239 olmuş, hem lisans hem yüksek lisans hem de doktora bursları tahsis edilmiştir. Bu sayı 2016-2017 yılı için ise 1312'ye ulaşmıştır. 2017-2018 yılı için 1040 Afrikalı ērenci Trkriye Burslarından yararlanmıştır. Türkiye Dışışleri Bakanlıēı'nın Diploması Akademisi tarafından 1992 yılından günümüze kadar düzenlenen "Uluslararası Genç Diplomatar İçin Eēitim Programı"na Afrikadan 213 genç diplomat katılmıştır. Bu durum Afrika lkelerinin diplomatik kapasite artımı ve insan kaynakları gelişimine faydalı olmuştur. Bu baēlamda ulaşan talepler doērultusunda arşiv ve haberleşme, diplomasi gibi konuları temel almak üzere çeşitli alanlarda eēitim programları düzenlenmiştir. Fakat Afrika bölgesi hem de FETÖ rgtnn ek aktif çalışma alanlarından biri olmuştur. FETÖ rgt Afrika'daki koşullardan yararlanmakla birçok ülkede yapılanma imkanı bulmuştur. 15 Temmuz darbesinin ardından birçok dost Afrika lkesinin, Türkiye'ye berdoēo destekle bu örgüte baēımlı kuruluşların faaliyetine son verilmiştir. Buna raēmen FETÖ'nn halen faaliyetlerini sürdürmekte olduēu bölgeler vardır. FETÖ'nn faaliyet gsterdiēi Afrika ülkelerinden 12 ülkede 67 okulda eēitim alan 7 831 ērencinin eēitim-ēretim alışmaları Maarif Vakfı tarafından 2017 yılından itibaren devam ettirilmiştir (avuřoēlu, 2017: 128-129).

2.2. TÜRKİYE MAARİF VAKFI'NIN KURULUŞU VE AMAÇLARI

2.2.1. Amaç ve Kapsam

“Vakıf” sözü “durdurma, alıkoyma, bağlama, bir malı veya mülkü satılmamak kaydıyla bir hayır işine bağışlama, bırakma” anlamları taşımaktadır. Vakıflar kamu hizmeti, sosyal hizmet veya dini hizmet gibi üç başlıca alanda toplanabilmekte, kültürel bir müessese olarak karşılıklı yardımlaşmanın da ötesinde başkalarına yardım etme duygusuna dayanmaktadır. İslami gaye içerisinde fakirlere yönelik kurulan vakıflar İslamiyetle hayata gelmişler. Fakat tarihi araştırmalar Türklerin (Uygurlar) İslamiyetten önce de vakıflara sahip olduğunu, İslam kabul edildikten sonra ise Türk-İslam sentezi bütünlüğü içerisinde bu kuruluşların en yüce noktasına ulaştıkları bilinmektedir. Günümüz Türkiye’inde vakıfların organizesi büyük ölçüde Vakıflar Genel Müdürlüğü’ne düşmektedir. 1983’ten bu yana her yıl Aralık ayının ilk haftası “Vakıflar Haftası” olarak kabul ediliyor. Gelişen dünya ve ülke şartları içerisinde bugün Türkiye’de Silahlı Kuvvetler Vakfı, Milli Eğitim Bakanlığı Vakfı, Üniversiteler Vakfı, Koç Eğitim Vakfı, Türkiye Diyanet Vakfı, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları, İktisadi Kalkınma Vakfı, İslam Araştırmaları Vakfı, İlmi Araştırmalar Vakfı, Petrol Vakfı, Türk Anadolu Vakfı vd. müesseseler vardır (Cilacı, 1994: 241-242). 2016 yılında Türkiye Maarif Vakfı da bu listeye eklenmiştir.

17 Haziran 2016 tarihinde kabul edilen 6721 sayılı Türkiye Maarif Vakfı Kanunu gereği TMV kamu yararına çalışan ve kar amacı gütmeyen bir vakıf olarak, her ülkede okul öncesinden yükseköğretime kadar eğitimin her aşamasında etkin bir faaliyet yürütmek amacıyla kurulmuştur. Daha geniş

şekilde ise, TMV'nin amaçları olarak yurt dışında tüm insanlığın ortak değerleri ve birikimlerini temel alarak yaygın ve örgün bir biçimde eğitim vermek ve bu alanda hizmetleri geliştirmek için okul öncesi eğitimden yüksek öğretime, yani üniversite eğitimine kadar eğitim sürecinin tüm aşamalarında öğrencilere burslar vermek, eğitim kurumları, okullar ve yurtlar tesis etmek, yurt içi de dahil olmakla bu eğitim kurumlarında görev yapabilecek öğretmenler yetiştirmek, bilimsel ve araştırma-geliştirme çalışmaları, yayınlar yapmak ve metodlar geliştirmek, aynı zamanda faaliyet gösterdiği ülkenin mevzuatına uygun diğer eğitim faaliyetlerini yürütmektir (Türkiye Maarif Vakfı Kanunu, 2016).

TMV'nin 2016 Haziran ayında, yani 15 Temmuz tarihindeki darbe girişiminden bir ay önce kurulması gerçeği ortada iken, aslında 15 Temmuz sonrasında kurulmuş gibi genel bir algı vardır. Aslında burda 17-25 Aralık 2013 tarihlerini kapsayan ve bir sıra bakanlıklara karşı yolsuzluk soruşturmalarının başlatılması ile darbe girişime götüren sürecin başlangıcından itibaren TMV'nin kurulma çalışmalarının yapıldığını söylemek lazım. Yani TMV sadece FETÖ örgütü ile mücadele için kurulmamış, fakat bu mücadele ile tabii ki bağlantılıdır. Fakat devlet eliyle eğitim faaliyetlerine girişilmesi çok daha önceden yapılması gereken bir faaliyettir. Zira her bir ülkenin kendi sınırları içerisinde eğitim yönetimi ne kadar önemliyse, yurt dışında ülke adına okulların açılması da milli kimlik milli hassasiyetler ve güvenlik açısından o kadar stratejik bir konu olmakta ve mutlak bir şekilde devletin denetimi ve gözetimi altında tutulması gerekmektedir. Eski adı ile Paralel Devlet Yapısı, daha sonra ise FETÖ olarak yurt içi ve yurt dışında pek yaygın bir şekilde eğitim ağı kuran

kuruluş, uzun yıllar Türk milletinin iyi niyetini kullanmış, sanki Türkiye adına yurt dışında eğitim alanında hizmet veriyormuş gibi bir algı oluşturmuş ve bu tutumunu siyasilere de dayatmıştır. FETÖ okulları dışarıda sanki Türkiye okullarıymış gibi sunuluyordu. Fakat bu doğru değildi, şöyle ki, özel sektör olsa da Türkiye'nin yurt dışında tanıtımı, özellikle eğitim alanında böylesine dar bir gruba bırakılamazdı. Maarif Vakfı'nın kurulması, bu darbe olayından sonra genel olarak gecikmiş ama atılması gereken ve oldukça önemli bir adım olarak değerlendirilebilir. TMV'nin hedefi, kurulması hakkında kanunda da belirtildiği gibi yurt dışında anaokulundan üniversite eğitimine kadar her tür yaygın ve örgün eğitim hizmetleri vermektir. Türkiye'nin diğer ülkelerle sağlıklı iletişim köprüleri kurmasına yardım etmek ve Türk kültür ve değerlerini hem Türk insanına hem de uluslararası topluma doğru düzgün bir şekilde temsil etmek de TMV'nin vizyonu içerisinde yer alıyor. 15 Temmuz 2016 darbe girişiminden sonra ise bu vakfın temel amacı ve misyonu olarak Fetullahçı Terör Örgütü'nün uluslararası eğitim alanındaki Türkiye için oluşturduğu riskleri bertaraf etmek ve yol açtığı sıkıntılara bir çözüm sunmak belirlenmiştir (Akgün, 2017: 78-79).

2.2.2. Türkiye Maarif Vakfı'nın Faaliyetleri ve Organları

2.2.2.1. Türkiye Maarif Vakfı'nın faaliyetleri

Haziran 2016'da kurulan ve Temmuz 2016 tarihli darbe girişiminden sonra FETÖ'ye ait okulları devralma, aynı zamanda dünya genelinde yeni okullar açma faaliyetleri yürüten TMV çabalarının ilk sonucu olarak Gine'deki okulların Vakfa devredilmesidir. 2017 yılı TMV için baya yoğun bir süreç

olarak değerdendirilebilir. Bir yıl boyunca 20 ÷lkedeki FETÖ okulları devralınmış, 12 ÷lkede ise devralınan okullar aracılığıyla eğitimci yetiştirmek, yurt dışındaki örgün ve yaygın eğitim süreçlerini yürütmek için eğitim çalışmaları başlanmıştır. Bundan başka 3 ÷lke`de (Fas, Tunus ve Sierre Leone) bulunan tüm FETÖ okulları kapatılmıştır. Bunun yanı sıra Maarif Vakfı Kosova ve ABD gibi Batı ÷lkelerinde de ilk okullarını açmış, Arnavutluk`ta ise 2 faköltesi ve 420 öğrencisi olan Kanada Teknoloji Enstitüsü`nü devralarak ilk kez yükseköğretime el atmıştır. Tüm bunların yanı sıra Vakıf, 2017 yılında diğer kuruluş amaçlarına yönelik faaliyetini de sürdürmüş, bu bağlamda belirli adımlar atmıştır. Örneğin, 3-14 Temmuz 2017 tarihlerinde İstanbul`da yönetici ve öğretmen eğitimleri sertifika programı düzenlenmiş, yabancı uyruklu öğrencilere burs imkanı sağlanmış, ve Yunus Emre Enstitüsü ile 22 Eylül 2017 tarihinde Yabancı Dil Olarak Türkçe Eğitim Protokolü imzalanmıştır (Arkan vd., 2017).

Türkiye Maarif Vakfı Kanunu`na (2016) göre, TMV`nin kendi amaçları kapsamında yapacağı faaliyetler aşağıdakilerdir:

a) eğitim ve öğretim faaliyetleri.

1. Hem Türkiye hem de yurt dışında okul öncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim, aynı zamanda yükseköğretim kurumlarının açılması,

2. Yaygın eğitim amaçlı kursların düzenlenmesi, etüt merkezleri ve kültür merkezlerinin tesis edilmesi,

3.Eğitim tesislerinin temel unsuru olan kütüphanelerin, laboratuvarların, sanat ve spor alanlarının kurulması,

4. Eğitim amaçlı internet siteleri, MEB tarafından uygun görülen eğitim programlarının ve içeriğinin geliştirilmesi, üretimi ve yayımlanması,

5. Öğrencilerin barınma ihtiyaçlarını karşılayacak yurt, pansiyon veya lojmanlar tesis etmek,

b) (a) bendinde belirtilen tesisleri satın almak, devralmak veya kiralamak

c) Benzer faaliyet sahibi olan kurum ve kuruluşlarla yasal biçimde ortaklık dahil her türlü ilişki kurmak ve hem de işbirliği yapmak.

ç) Okul öncesi eğitimden tutmuş üniversite eğitimine kadar eğitimin tüm aşamalarında öğrencilere burslar ve nakdi destekler, aynı zamanda kitap, defter, yazılım, bilgisayar ve kıyafet gibi eğitim materyalleri sağlamak.

d) Eğitim usulleri ve metotları ile müfredatı ve içeriğe yönelik bilimsel araştırmalar, AR-GE çalışmaları gerçekleştirmek, yapılmakta olan çalışmalara destek vermek, bu kapsamda süreli veya süresiz yayınlar yapmak, konferanslar, sempozyumlar ve çalıştaylar düzenlemek, hem de bu alanda çalışan kurum ve kuruluşlarla işbirliği kurmak.

e) Eğitim kurumlarında danışmanlık, eğitmenlik, okutmanlık ve akademisyenlik ve benzeri görevleri üstlenebilecek kadrolar yetiştirmek ve bu amaçla eğitim tesisleri kurmak, katılımcılara burs ve barınma gibi imkanlar sunmak, eğitim programlarını düzenlemek, dünyanın çeşitli noktalarında bu programları teşvik etmek, bu alanda çalışan kurum ve kuruluşları ekonomik (maddi) destek sağlamak ve gerekli olursa işbirliği yapmak.

f) 1 (a) ve (e) bentlerinde öngörülen faaliyetleri yürütebilmek ve bu amaçlar kapsamında faaliyetleri organize etmek için hem yurt içi hem de yurt dışı yardım kabul etmek, gelir sağlayıcı kurumlar ve işletmeler tesis etmek ve artık mevcut olan işletmelerle ortaklık ilişkisi kurmak.

TMV, bu faaliyetleri tek başına olarak gerçekleştirebileceği gibi hem tüzel hem de gerçek kişilerle ortak şekilde de çalışabilir. TMV gerekli olursa sadece tanıtım amacıyla çalışmalar yapabilir, ortak faaliyetlere katılabilir ve bu tarz faaliyetlerin gerçekleştirilmesine destek verebilir. Bundan başka, TMV, ihtiyaç olacağı takdirde bu maddede sayılan tüm faaliyetleri özel hukuk tüzel kişiliklerini haiz şirketler kurarak veya şirketleri devralarak bu şirketler üzerinden de faaliyetini gerçekleştirebilir. Bu kanunun'a değişikle eklenen daha bir maddeye göre, TMV tarafından örgün ve yaygın eğitim kurumlarının açıldığı ülkelerde MEB dışındaki diğer kamu kurum ve kuruluşlarının aynı amaç ile diğer birimler açması veya oluşturması MEB iznine tabidir.

2.2.2.2. Türkiye Maarif Vakfı'nın organları, organların oluşumu ve görevleri

Türkiye Maarif Vakfı Kanunu'na (2016) göre TMV'nin organları olarak Mütevelli Heyeti, Yönetim Kurulu ve Denetim Kurulu belirlenmiştir.

Mütevelli Heyeti TMV'nin karar verici organ olup 12 üyeden oluşmaktadır. Bunlardan dördü Cumhurbaşkanı tarafından, üçü Bakanlar Kurulu tarafından atanarak daimi üyeleri oluşturmakta, ikisi MEB temsilcisi olmakta, diğer üçü ise Dışişler Bakanlığı, Maliye Bakanlığı ve

Yükseköğretim Kurulu gibi kurumların her birinden birer olmakla atanmaktadır. TMV'nin kuruluşuna dahil olan gerçek kişilerle tüzel kişi temsilcileri Vakfın Mütevelli Heyeti'ni oluşturmaktadır. Daimi üyeliklerde herhangi bir boşalma olursa, daimi üyeler salt çoğunlukla boşalan üye koltuğuna yeni üyeler seçerler. Herhangi mazereti olmadan ardıcıl olarak üç kez veya en son on toplantının beşinde Mütevelli Heyeti'nin toplantılarına katılmayan üyenin üyeliğine son verilmektedir. Mütevelli Heyeti gerek olacağı takdirde Vakfın resmi senedine değişiklik yapma yetkisine sahiptir. Heyet üyeleri beş yıllık süreliğine daimi üyeler arasından bir başkan seçmektedir. Mütevelli Heyeti üyelerinin en az dört yıllık lisans eğitime sahip olması gerekiyor ve üyeler yetmiş iki yaşlarının bitimine kadar görev alabilirler.

Mütevelli Heyetinin görev ve yetkileri aşağıdakilerdir:

- Yönetim Kurulu'nu seçmek,
- Denetim Kurulu'nu seçmek,
- Vakfın Yönetim Kurulu'na hazırlanan faaliyet raporu ve Denetim Kurulu'nun raporlarını görüşmek ve incelemek, Yönetim Kurulunun ibrası ile ilgili karar vermek,
- Yönetim Kurulu tarafından hazırlanacak Vakfın iç mevzuatıyla ilgili tasarılarını ya olduğu gibi ya da değiştirerek kabul etmek,
- Yönetim Kurulu tarafından hazırlanacak yıllık bütçe tasarılarını ya olduğu gibi ya da değiştirerek kabul etmek,

- Yönetim ve Denetim Kurulu üyeleri için verilecek huzur hakkı miktarını belirlemek (Mütevelli Heyeti'ne verilecek huzur hakkı ise MEB tarafından belirlenmektedir),
- TMV resmi senedi gereği oluşturulacak yeni birimlere ödenecek ücretleri, harcırahları, yollukları ve diğer özlük haklarını belirlemek,
- Gerekli olduğu takdirde vakıf senedine ekler ve değişiklikler yapmak,
- Vakfın faaliyetleri ile ilgili olarak genel politikaları belirlemek ve takip edilmesini sağlamak,
- Vakfın faaliyet amacına ulaşabilmesini sağlamak üzere, vizyon ve gayeye uygun mal vasiyeti, bağış ve teberrularını kabul etmek, yetkili makamların izni ile her tür taşınır ve taşınmaz malları satın almak, satmak, kiralamak, devralmak, işletmek, işlettmek, ticari işletmeler kurmak, artık kurulmuş ticari işletmelere ortak olmak ve ortak işletme ve şirketler nezdinde TMV temsilcilerini belirlemek,
- Her türlü maddi değer taşıyan hakları satın veya devralmak veya bunları başkalarına devretmek, bunlar üzerine hukuki tasarruf yapmak,
- Vakfın gayesine uygun, TMV'ye fayda sağlayacak biçimde, her türlü işlem ve faaliyetlerde bulunmak,
- Yönetim Kurulu tarafından mevzuat hükümlerine uygun biçimde personelin görevlerine son vermek konusunda alınan kararları onaylamak,

- İhtiyaç halinde Yönetim Kuruluna bağlı yeni kadroları ihdas etmek ve aynı zamanda Yönetim Kurulu tarafından sunulan yeni atamaları kabul etmek ve onaylamak,
- Yönetim Kurulu tarafından hazırlanan gelir-gider hesabı, bilanço, çalışma raporu ve yıllık programlar ile geçici bütçeyi onaylamak.

Yönetim Kurulu, TMV'nin icra organı olarak Vakfı temsil yetkisine sahiptir. Bir başkan ve altı üyeden oluşan Yönetim Kurulu'nun hem başkanı hem de üyeleri Mütevelli Heyeti'nce beş yıllık süreliğine atanır ve atanan yeni üyeler herhangi bir gereklilik durumunda görevinden alınabilir. Yönetim Kurulu üyeleri hem Mütevelli Heyeti içerisinde hem de dışarıdan seçilebilir. Yönetim Kurulunun altı üyesinin faaliyet alanları şunlardır:

- Stratejik Planlama ve Yatırım Politikaları,
- Müessese ve İktisadi İşletmeler Yönetimi
- Eğitim Politikaları ve Öğretim Programları
- Eğitici Yetiştirme ve İnsan Kaynakları Yönetimi
- Öğrenci ve Mezun Takip İşleri
- Mevzuat Değerlendirme ve Denetim Hizmetleri

Yönetim Kurulunun yetki ve görevleri aşağıdakilerdir:

- TMV'nin gayesi ve amaçları doğrultusunda her türlü kararları almak ve uygulamak,
- Genel politikalar belirleyerek, Vakfın faaliyetlerinin düzenli ve verimli şekilde yürütülmesini sağlamak,

- TMV'nin malvarlığını değerlendirmek ve yeni mali kaynaklara kavuşturulması bağlamında gerekli çalışmaları yapmak,
- TMV tüzelkişiliği adına gerçek kişiler ve tüzel kişi temsilcileriyle hukuki, mali ve diğer konularda gerekli girişimlerde bulunmak ve işlemler yapmak,
- Kendi görev, yetki ve sorumluluklarını önceden belirlemekle TMV'nin genel sekreterlik ya da benzeri yardımcı birimlerini oluşturmak ve gerekli olursa onların görevlerine son vermek,
- Vakıfın istihdam edilecek personelini belirlemek, atamasını yapmak, ücretlerini tayin etmek, gerekli olursa görevlerine son vermek,
- İlgili mevzuat hükümleri kapsamında, yurt dışında temsilcilikler ve şubeler açmak ve kapatmak hakkkında karar vermek, bu bağlamda gereken işlemleri yapmak,
- Vakfın muhasebecilik işlerini kontrol ve takip etmek, hesap döneminin sonundaki gelir-gider cetveli ve bilançoları düzenlemek, ilgili idarelere göndermek ve ilanını sağlamak,
- Müteveli Heyetinin toplantıları için ilgili hazırlık işlemlerini yerine getirmek (Yükseköğretim ve YurtDışı Eğitim Genel Müdürlüğü, 2016).

Denetim Kurulu, Müteveli Heyeti adına TMV'nin faaliyet ve hesaplarını denetlemektedir. Denetim Kurulu da Müteveli Heyeti tarafından beş yıllık süreliğine atanan beş asil ve beş yedek üyeden oluşmaktadır. Denetim

Kurulunun oluşumunda MEB ve Maliye Bakanlığının temsilcilerine yer veriliyor .

2.2.3. Türkiye Maarif Vakfı'nın Bütçesi ve Gelirleri ile Muafiyet, İstisna ve İndirimler

Genel olarak kişilerin kişisel servetlerinin bir kısmını kamu yararı, cemiyetin hayrı ve sosyal ihtiyaçların karşılanmasını sağlamak ve Allah rızasını kazanmak niyetiyle ebediyet tahsis etmesi anlamını taşıyan vakıf, karşılıksız hizmet esasına dayanması, kalıcı ve üretici olması, ahlak ve adaba aykırı bulunmaması vd. özellikleri ile önem taşımaktadır. Her tür mülkün vakfa dönüştürölmesi mümkün olduğu gibi Türkiye`de bina, arazi ve emsali mali kaynaklar daha çok vakfa mevzu teşkil etmektedir. Her bir vakf devamlı ve istikrarlı bir biçimde çalışabilmesi için muntazam ve sürekli mali kaynaklara ihtiyaç duymaktadır. Bu bağlamda hemen her vakıf kurucusu veya kurucuları, genel masrafların karşılanması, vakfın ayakta kalması, çalışanların ücretlerinin ödenmesi için mali kaynağı teşkil etmek üzere menkul ve gayri menkul mallarını vakfetmekte (Cilacı, 1994: 242-243).

Türkiye Maarif Vakfı Kanunu'na (2016) göre TMV'nin de belirli gelir menbeleri vardır ve bunlar aşağıdakilerdir:

- TMV amaçlarına uygun olarak ulusal veya uluslararası fonlardan aktarılan hibeler de dahil olmakla her tür şartlı veya şartsız bağışlar ile yardımlar,

- Yurt içi ve yurt dışı ürünler, menkul ve gayrimenkul, hizmetler, irat ve vasiyet bağışları, ayni ve nakdi yardımlar,
- Vakfın taşınır ve taşınmaz varlıkları ile tüm diğer haklarının değerlendirilmesi sonucu sağlanan gelirler,
- Vakfın kendi faaliyetlerinin sonucu olarak elde edilen farklı gelirler,
- Bakanlar Kurulu kararı ile TC'nin genel bütçesinden ve ilgili kamu kurum ve kuruluşlarından aktarılan tutarlar,
- Diğer gelirler.

Türkiye Maarif Vakfı'nın bir sıra muafiyet ve indirimlere, aynı zamanda bu ayrıcalıkların belirli istisnalarına sahip olduğu 2016 Kanunu ile belirlenmiştir. Bunlar aşağıdakilerdir:

- TMV kurumlar vergisinden muaftır (iktisadi işletmeler ve iştirakler istisna oluşturmaktadır),
- TMV'ye yapılan bağış ve yardımlar nedeniyle intikal ve veraset vergisinden muaftır,
- Vakfın 2016 Kanunu ile sayılan faaliyetleri kapsamında yapılan işlemler açısından harçlardan, sahip olduğu taşınmaz emlaklar dolayısıyla emlak vergisinden, amaçları kapsamında düzenlenen kağıtlar nedeniyle damga vergisinden ve muaftır,
- TMV, Bakanlar Kurulu tarafından vergi muafiyeti tanınan vakıflara diğer kanunlar ile de tanınan resim, vergi ve harç istisnalarından yararlanmaktadır,
- TMV'ye yapılacak yardımlar ve bağışlar gelir ve kurumlar vergisi matrahından indirilmektedir.

Maliye Bakanlığının 20 Haziran 2017 tarihli, 5504 sayılı yazısı üzerine Bakanlar Kurulu tarafından 3 Temmuz 2017 tarihinde Türkiye Maarif Vakfı'na genel bütçeden ve ilgili kamu kurum ve kuruluşlarından kaynak aktarılması hakkında Cumhurbaşkanı Kararı (Sayısı: 2017/10547) kabul edilmiştir. Karar Resmi Gazete'de 17 Ağustos 2017 tarihinde yayımlandıktan sonra TMV'ye MEB bütçesinden 241 milyon TL aktarılmıştır (Resmi Gazete, 2017).

AKP hükümetinin yurtdışında FETÖ okulları ile mücadele amacıyla kurulan TMV'ye faaliyette olduğu 1 buçuk yılda genel bütçede 228 milyon TL'nin ayrıldığı bilinmektedir. Vakıf, bağış toplama hakkıyla daha 6 milyon 773 bin TL de toplamıştır. Genişliği ile dikkat çeken TMV bütçesi, Cumhurbaşkanı tarafından verilen kararda (2017) belirtilen hedefin gerisinde kaldığı görülmektedir. MEB, kararda belirtilen 241 milyon TL'nin Vakfa taahhüt edilen bütçenin %95'ni, başka sözle 228 milyon 190 bin TL'nin 2017 Aralık ayı itibarıyla aktardığını bildirmiştir. 2018 yılı boyu kararda belirtilen toplam aktarımın yapılacağı beklenmektedir (http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/egitim/937843/Erdogan_in_talimatiyla_kurulan_Maarif_Vakfi_na_dev_butce.html, erişim tarihi: 10.04.2018).

2.2.4. Çeşitli ve Son Hükümler

2.2.4.1. Personel görevlendirilmesi

Türkiye Maarif Vakfı Kanununa (2016) göre, TMV tarafından yurtdışında görev alan öğretmenler ve okul yöneticileri, 15 Temmuz 1950 tarihli, 5682 sayılı Pasaport Kanunu 14. maddesi gereği Hükümetçe belirlenen, özel idareler ve belediyeler tarafından resmi görev ile dış memleketlere

gönderilen kişilere veya dış memleketlerde göreve alınanlara genel olarak tanınan haklardan yararlanabilmekteler.

Türkiye Maarif Vakfı Kanununa 3 Ekim 2016 tarihinde yapılan ve 1 Şubat 2018 tarihinde aynen kabul edilen eke göre TMV'nin faaliyetinin hayata geçirilebilmesi için ihtiyaç duyulan personelin sağlanması amacı ile kamu kurum ve kuruluşlarında istihdam edilen devlet memurları ve aynı zamanda öğretim elemanlarından gerekli niteliklere sahip olanlar, TMV talebi veya kendilerinin isteği ile kurumlar tarafından yurt dışında okullara atanabilirler. Öğretim elemanları personel üyeleri en fazla 2 yıl süreliyiine TMV tarafından görevlendirilebilirler. Bu görevlendirme işlemleri, 2 yılın dolması ardından gerektiği takdirde aynı şekilde 2 yıl süreliğine en çok 3 defa uzatılabilmektedir. Bu şekilde görevlendirilenler görev yaptıkları sürece aylıklı izinli sayılırlar. Görevlendirilen personele Müttevelli Heyeti'nce belirlenen tutarda Vakıf tarafından 9. derecenin 1. kademesinden aylık alan bekar meslek memuruna ödenmekte olan yurtdışı aylığını geçmemek üzere ödeme yapılabilir.

En çok 2 yıla kadar aylıksız izin verilmekle kişiler TMV'de görevlendirilebilirler. Bu iznin süresi her iki yılda bir atama yetkisi olan amirin onayıyla memuriyet süreci boyu 10 yıla kadar uzatılabilir. Yurt dışında görevde oldukları süre için, görev aldıkları ülkede sürekli görevde bulunan bu personel üyelerine de 9. derecenin 1. kademesinden aylık alan bekar meslek memuruna ödenmekte olan yurtdışı aylığının 3 katını geçmemek üzere ödeme yapılabilir. Ödeme miktarı Müttevelli Heyetince belirlenen tutarda Vakıf tarafından yapılır. Kanuna göre, bu personelden görevlerine dönenlerin TMV'de geçirdikleri hizmet sürelerinin her yılı

kendi mesleklerinde bir kademe ileri gitmesine ve her 3 yılda bir derece yükselmesine neden olmaktadır. Görevlendirilen personele ödenecek ücrete iki andlaşma yoksa ilgili ülke mevzuatına uygun vergi tahakkuk ettirilmesi sözkonusuysa, ödenmesi gereken vergi tutarı Vakıf bütçesinden ödenmekte ve bu konuda Mütevelli Heyeti yetki sahibi olmaktadır. Görevlendirilecek personel sayısı MEB ve Maliye Bakanlığı tarafından müşterek şekilde belirleniyor. TMV, yurt dışında görevlendirilen ve aylıksız izin verilen personelin görev yerine gidiş ve geliş harçlarını kendi bütçesinden yapar. Personelin TMV tarafından geçerli bir neden olursa görevine görev süresi dolmadan önce de son verilebilir.

2017'nin sonunda TMV, iş ilanı ile çok sayıda personel alımı gerçekleştireceğini, özellikle 30 uzman yardımcısını istihdam edeceğini açıklamıştır. Uzman personeller için Türkiye vatandaşlığı şartsa da Vakfın yurtdışında faaliyet gösteren eğitim kurumlarında (Afrika ülkeleri, Pakistan, Afganistan, vd.) öğretmen alımında Türkiye vatandaşı olmamak (veya çifte vatandaşlığı olmamak), Türkçe iletişim kurabilecek düzeyde bilmek, Fransızca, İngilizce veya Arapça dillerinden birini ders anlatabilecek kadar biliyor olmak vd. şartlar öngörülmüştür

(<http://ekonomi.haber7.com/ekonomi/haber/2587353-turkiye-maarif-vakfi-yurt-disi-okullarina-kpssiz-ogretmen-alimi-sartlar>, erişim tarihi: 11.04.2018).

MEB ile yapılan protokolün ardından bir çok yetkilere sahip olan TMV, bakanlık tarafından verilen yanıtı göre faaliyete devam edilen okullarda 1 385'i` yerel olmak üzere toplam 1 532 personele sahip olmaktadır. Diğer yanıtı göre, Vakfa aktarılan toplam 228 milyon TL değerinde bütçenin

%7.52'si personel giderlerinin karşılanması için aktarılmıştır (http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/egitim/937843/Erdogan_in_talimatiyla_kurulan_Maarif_Vakfi_na_dev_butce.html, erişim tarihi: 10.04.2018).

2.2.4.2. Türkiye Maarif Vakfı'nın kuruluş işlemleri

Türkiye Maarif Vakfı Kanunu'nun yürürlüğe girdiği andan itibaren 3 ay içerisinde TMV'nin kuruluşu, Vakfın resmi senedi ve Türk Medeni Kanunu hükümleri gereği tesciline ilişkin belirli işlemlerin MEB tarafından sonuçlandırılması öngörülmüştür.

Bu kanunun yürürlüğe girmesinde sonraki 1 ay içerisinde MEB bütçesinden 1 milyon TL TMV'nin kuruluş işlemlerinde kullanılması ve kalanı ise kuruluş tamamlandıktan sonra devredilmesi üzere Vakfın hesabına aktarılması öngörülmüştür.

TMV'nin tescil işlemlerini müteakip 1 ay içerisinde Mütevelli Heyeti'nin Vakfın teşkilatlanmasına yönelik tüm kararları alması, belirli organları ataması ve Vakfın iç mevzuatını mevcut Türk yasaları çerçevesinde hazırlaması öngörülmüştür. Mütevelli Heyeti hem de TMV'nin politikaları ve stratejik planını, geçici bütçesi ve resmi internet sitesini (www.turkiyemaarif.org) hazırlatmak işi ile görevlendirilmiştir.

TMV'nin kuruluş merkezi olarak Maliye Bakanlığı tarafından uygun görülen taşınmaz emlakın bedelsiz olarak TMV'ye kullanma amacıyla bırakılması karara bağlanmıştır. TMV'nin kurulması ve teşkilatlanması tamamlandıktan sonra, MEB tarafından uygun görülen yurt dışındaki kamuya ait varlıkların Bakanlar Kurulu tarafından verilen kararlar bedelsiz

olarak Vakfa devredilmesi öngörülmüştür. Türkiye Maarif Vakfı Kanunu (2016) Resmi Gazetede yayımlandığı tarihten (tarih: 28.06.2016, sayı: 29756) itibaren yürürlüğe girmiştir. Bu kanun hükümleri Bakanlar Kurulu tarafından yürütülmektedir.

2.3. TÜRK MAARİF VAKFI'NIN TÜRK DIŞ POLİTİKASININ ŞEKİLLENMESİNDE YERİ VE ÖNEMİ

2.3.1. Dünyanın Birçok Yerinde Türk Dili Öğretimi

Kişinin hayatında ilk öğrendiği, kendisini tam olarak ifade edebildiği ve kimikleştirebildiği bir dil olarak ana dil, aynı zamanda milletlerini meydana getiren en önemli unsur olmakta ve kültürün oluşması ve yaşamasında en büyük görevleri üstlenmektedir. Kültürün birleştirici gücünün sadece çıkarlara dayalı ekonomik ilişkilerden çok daha fazla olduğu söylenebilir. Bu bakımdan Türkiye Türk dünyasını geleceğe taşıyacak en sağlam dinamiklerden biri olarak dil, edebiyat ve tarih gibi kültürel bileşenlere önem vermektedir. Günümüzde dünyada var olan 4000 dil arasında en çok konuşulan 7. dil olarak Türkçe 220 milyondan fazla insan tarafından konuşulmaktadır (Kıraç, 2011: xx-xxı).

Türkçe'nin yabancı dil olarak öğretim tarihi ilk yazılı kaynak olan Kaşgarlı Mahmudun Divan u Lügati't-Türk'e dayanmakta olduğu, fakat modern Türkiye'de yabancı dil olarak Türkçenin öğretimine 1970'li yıllarda başlandığı bilinmektedir. Türkçenin yabancı bir dil olarak öğretilmesine Türkiye'nin iktisadi ve siyasi açıdan gelişmesine paralel olarak yurt dışında Türk liseleri ve üniversitelerinin açılması ile birlikte okutulan Türkçe

dersleri sayesinde başlanmıştır. Bu gelişmeler ışığında dünyanın birçok yerinde ve çeşitli ülkelerde Türkoloji kürsüleri, Yunus Emre Enstitüleri açılmış, buralarda Türk dili, Türk kültürü öğretilmeye başlamış ve Türkçe dersler verilmiştir. Bu faaliyet günümüzdeki devam etmektedir (Boylu, 2014: 19). Türk dilinin yabancılara öğretilmesinin ayrıca bir uzmanlık gerektirdiği anlaşıncı, Türkiye’de yeni bir yapılanmaya gidilmiş, TÖMER’ler kurulmuştur. Önce Ankara Üniversitesi TÖMER (1984), sonra Gazi Üniversitesi TÖMER (1994), daha sonra birçok diğer üniversitelerde Türk dili merkezleri açılmıştır. TÖMER’lerin görevleri Türkiye’de yüksek öğretim yapmak için Türk Cumhuriyetleri ve Akraba Topluluklarından gelen yabancı öğrencilere Türkiye Türkçesini öğretmek, diğer Türk lehçelerinin öğretimini gerçekleştirmek, hem yurt dışında hem de yurt içinde Türkçe öğretim yapmak, Türk kültürünü tanıtmak, Türkiye içerisinde ve yabancı ülkelerde Türkçeyi öğretmek amacıyla görevlendirilen öğretim elemanları ile ilgili yetiştirme programları hazırlamak ve gerçekleştirmek, yurt dışında yaşamakta olan Türk çocuklarına yönelik kısa süreli kurslar düzenlemektir (Yüce, 2005: 86).

Türk dilini, kültürünü, tarihini ve sanatını tanıtmak amacı ile kurulan en yeni kurumlardan biri de Yunus Emre Enstitüsü’dür. 5 Mayıs 2007 tarihli 5653 sayılı kanunla kurulmuş bir kamu vakfı olarak 2009 yılında faaliyetlerine başlayan YEE yurt dışında 50’den fazla kültür merkezleri bulunmaktadır. Enstitü, Türkçe eğitim vermenin yanı sıra çeşitli ülkelerde eğitim kurumlarıyla işbirliği yaparak Türkoloji bölümlerinin açılması ve Türkçe öğretim yapılması projelerini desteklemektedir. YEE’nin merkezlerinden biri de Bakü’de faaliyet göstermektedir

(<http://www.yee.org.tr/tr/kurumsal/yunus-emre-enstitusu>, erişim tarihi: 11.04.2018).

FETÖ, dünyanın çeşitli noktalarında bulundurduğu eğitim faaliyetlerini modern Batı standartlarına uygun biçimde yürütmektedir. Uluslararası eğitim kurumlarında çoğunlukla İslam dinine ait dersler verilmemektedir. Özellikle ekonomik açıdan gelişmemiş ülkelerde bu okullar kalite ve yetiştirdiği insan kaynağı açısından büyük fark yaratmaktadır. FETÖ himmet paralarını Türk kültürü ve dilini yaymak bahanesiyle Türkiye'deki destekçilerinden ve ideolojisine inananlardan toplamaktadır. Türkiye'deki birçok iş adamları, çevreleri ve diğer ülkelerde bulunan yabancı ve özellikle Türk yardımseverler Türkiye'nin yumuşak gücü olduğunu düşündüğü için FETÖ'ye mali destek sağlamış ve bir savunma geliştirmiştir. AK Parti hükümetinin ilk dönemlerinde de bu örgüt ve onun faaliyeti devlet organları ve onların resmi temsilcileri tarafından desteklenmekteydi (Bayraklı ve Ulutaş, 2016).

FETÖ'yle mücadele kapsamında kurulan kurum olarak Türkiye Maarif Vakfı Türk tarihini, kültürünü, dilini ve sanatını tanıtmak için dünyanın dört tarafında faaliyet gösteren Yunus Emre Enstitüsü ile işbirliği yapmaktadır. İki kurum "Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi" alanında işbirliği protokolüne göre, TMV'nin imkanları doğrultusunda Yunus Emre Türk Kültür Merkezleri ve temsilcilikleri, onların anlaşması bulunan kurum ve kuruluşlara Türk dili eğitimi ve Türk kültürünün yaygınlaştırılması faaliyetlerinde katkı sağlanacağı öngörülmektedir (<https://turkiyemaarif.org/post/7-turkiye-maarif-vakfi-ile-yunus-emre-enstitusu-arasinda-guc-birligi-260>, erişim tarihi: 11.04.2018).

2.3.2. Sosyal ve İnsani Yardım Çalışmaları

Tarih boyu güç kavramı askeri güç ile ilişkilendirilmiş, son yüz yıl içerisinde ise buna ekonomik güç de eklenmiştir. Fakat son çeyrek asırda gücün zorlama yöntemleri kapsamayan diğer tarafı da öne çıkmıştır. Bu durum Joseph S. Nye tarafından yumuşak güç olarak literatüre dahil olmuştur. Nye, istenileni elde edebilmek amacıyla diğerlerini etkileme yeteneğini sert ve yumuşak güç olarak ayırmıştır. Nye'ye göre, istenileni zorlama usulü ve para karşılığında başka, sahip olunan cazibe/çekicilikle elde edebilme yeteneğini yumuşak güç olarak nitelendirmiştir. Bu bağlamda, herhangi bir ülke uluslararası sistemde kendi istediklerini, başka ülkelerin onun peşinden gitmek istediği, teşkil ettiği örneğe ve onun değerlerine hayran olduğu, onun refah ve açıklık düzeyine erişmeyi arzuladığı için alabilir. Nye tarafından bir ülkenin yumuşak gücü olarak kültür, siyasi değerler ve dış politika yapımı gösterilmiştir. Kültürel diplomasi, yabancı ülkelerle olan ilişkilerin kültür, sanat ve eğitim aracılığıyla tesis edilmesi ve geliştirilmesini özgür kültürlerin etkileşimini öngören ileriye dönük bir proje olarak nitelendirilebilir. Popüler kültür, bir bütün olarak yumuşak güç üreterek özellikle Soğuk Savaş dönemi ve sonrası ABD dış politikası bağlamında başarıyla kullanılmıştır. Meseleye Türkiye açısından bakıldığında Türkiye'nin kültürel zenginliğinin büyük bir yumuşak güç kapasitesine sahip olduğu söylenebilir. Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrası uluslararası alanda aktif dış politika yaklaşımı kapsamında özellikle 1992 yılında TİKA kurulmuş, Türkiye'nin dış yardımları ve yumuşak gücünü kurumsal hale getirmesi planı gerçekleştirilmeye başlamıştır (Sancak: 2016: 17-19; Güzel, 2016: 346). Davutoğlu (2012)

tarafından yayımlanan “Stratejik Derinlik. Türkiye’nin Uluslararası Konumu” isimli çalışmada Soğuk Savaş öncesi ve sonrasında uluslararası sistemin yapısı incelenerek Türkiye’nin bu sistem içerisindeki konumu değerlendirilmiş, özellikle Türkiye’nin sahip olduğu yumuşak güç potansiyeline sıklıkla vurgu yapılmıştır. Türkiye’nin yumuşak gücünü olarak Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı, Güney Gaz Koridoru doğalgaz hattı, Bakü-Tiflis-Kars demir yolu hattı gibi ekonomik işbirlikleri sayesinde Türk Cumhuriyetleri ile daha da gelişen ve pekişen kültürel ilişkiler, Türkiye’nin Filistin-İsrail sorunundaki tavrı ile üstlendiği uluslararası rolü, hem resmi hem de ulusal kurum ve kuruluşlar, aynı zamanda sivil toplum kuruluşları aracılığıyla sağlanan yardımlar sonucu oluşan yumuşak gücünden bahs edilebilir. Örneğin, THY aracılığıyla Türkiye’nin uluslararası kamuoyunda olumlu imajını sağlayan birçok projeler gerçekleştirilmiş, dünyaca ünlü olan İspanyol futbol takımı FC Barcelona’ya sponsorluk yapılmış, Türk Kızılay teşkilatı dünyanın dört tarafında doğal afetler ve savaşlar nedeniyle mağdur durumda olan insanlara “acil barınma, sağlık hizmetleri ve beslenme” sağlanmış, Arama Kurtarma Derneği yurtiçinde ve yurtdışında çok sayıda kurtarma faaliyetlerine katılmış, TOBB, Filistin sorununun çözümü ve barışın sağlanması amacıyla Gazze’deki “Barış için sanayi” projesini başlatmış, Türk televizyon filmleri dünyanın birçok dillerine çevirilerek yayımlanmış, 1968 yılında ilk yayın yapan, daha sonra 15 televizyon kanalı, yedi ulusal, altı bölgesel, beş uluslararası kanala (TRT-Int, TRT-Türk, TRT-Avaz, TRT-Şeş, TRT-Arapça), birçok dil ve lehçede yayın yapan internet siteleri (trt.net.tr ve trtworld.com) ile TRT tüm dünyada ve özellikle Türk dünyasında yayımlanmağa başlamış, 1992 yılında TİKA ve 2010 yılında

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı kurulmuş, 1980’li yılların sert Soğuk Savaş dönemlerinde kurulan Türkiye Yükseköğretim Kurulu (YÖK) uluslararası öğrencileri kabul etmeğe başlamıştır (1983’de 5 378 öğrenci sayısı 2018’de 55000’den fazla rakama ulaşmıştır) (Büyükgöze, 2016: 45-46; Gültekin, 2015: 54-55).

Uluslararası öğrenci hareketliliği son birkaç on yılda önemli bir şekilde artmakta, aynı zamanda çeşitli ülkelerin bu hareketlilikten etkilenme oranları arasında büyük farklılıklar gözlemlenmektedir. Uluslararası öğrenciler ilk sırada ABD, İngiltere, Avustralya, Almanya, Fransa gibi gelişmiş ülkeleri tercih etmektedir. Aynı zamanda bu öğrencilerin ülke tercihlerinde belirleyici etkenler olarak eğitim dili, öğrenim ve yaşam şartları, maliyetleri ve ülkenin göç politikaları tespit edilmiştir. 2009 UNESCO verilerine göre, ABD’de 660 581 bin yabancı öğrenci vardısı, Türkiye’de bu rakam 25 869 idi. Günümüzde bu rakam daha da artmıştır. Özellikle Türkiye’de eğitim alan öğrencilerin büyük kısmını oluşturan Orta Asya ülkeleri ve Azerbaycan vatandaşları açısından bakıldığında Türkiye’deki eğitimin kalitesi, kültürel ve dini yakınlık gibi etkenlerle Türkiye algısı önem taşımaktadır. Afrika’dan gelen öğrenciler açısından bakıldığında akademik kariyer imkanı, İngilizce ve Fransızca eğitim görebilme beklentisi ve kendi ülkelerinin yönlendirmesi belirtilebilir. Osmanlı dönemine kadar götürülebilecek uluslararası öğrenci programları, 1950’li yıllarda hükümetlerarası ikili anlaşmalar yoluyla burslu uluslararası öğrenci hareketliliğinin artmasına neden olmuş, en önemlisi ise Soğuk Savaşın bitmesi ve eski SSCB mekanında yeni devletlerin oluşması ardından, 1992 yılında Cumhurbaşkanı Özal tarafından Büyük Öğrenci

Projesinin geliştirilmesi olmuştur. 2012'e kadar bu proje kapsamında 43 934 burs kontenjanı sağlanmıştır. 2007 yılında Yunus Emre Vakfı ve Enstitüsü, 2010 yılında Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü ve Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı kurulmuş, 2012 yılında farklı isimler altında (Devlet Bursu, Hükümet Bursu, Türkiye Diyanet Vakfı Bursu, Bakanlık Bursu vd.) uluslararası öğrencilere sağlanan burslar Türkiye Bursları adı altında toplanarak yeniden tasarlanmıştır (Günaydın, 2012: 11-27). 2016 yılından itibaren ise bu listeye Türkiye Maarif Vakfı da eklenmiştir.

TMV Başkanı Birol Akgül, Vakfın kuruluş amacının Anadolu'nun eski değerlerini geleceğe taşıyan, bu değerleri evrensel insani değerlerle harmanlayan nitelikli eğitim kurumları açmak, kültür diplomasisi ile her ülkede var olarak eğitim alanında Türkiye'yi bir marka haline getirmek, temel hedefin ise güzel insanlar yetiştirmek olduğunu ifade etmiştir. Esas olarak son 15 yılda siyasi, ekonomik, teknik ve diğer birçok alanda büyüyen ve artık küresel bir aktör olarak gelişen Türkiye'nin kültürel diplomasi alanında da gücünü ve etkisini göstermesi açısından TMV büyük önem taşımaktadır (<https://www.yenisafak.com/gundem/hedefimiz-guzelinsanlar-yetistirmek-2755965>, erişim tarihi: 11.04.2018).

2.3.3. Dış Politikada Maarif Vakfı

Milli Eğitim Bakanlığı'nın yanı sıra yurt dışında Türkiye adına eğitim kurum ve kuruluşları açma yetkisine sahip olan TMV ismindeki "Maarif" kelimesi "kültür, bilgi, eğitim" anlamına gelip, Vakıf, Anadolu coğrafyasının kültür, bilgi ve eğitim tecrübesini dünyanın çeşitli ülkelerinde

ve noktalarında yaşayan insanlarla paylaşma açısından adeta bir köprü görevi üstlenmektedir. Daha önceki yıllarda FETÖ örgütü tarafından açılan ve yönetilen okullarda eğitim alan öğrencilerin örgüt amaçları doğrultusunda o ülkenin yönetim sistemi içerisine dahil olması ve üzerlerinde psikolojik baskı ve denetim uygulanarak örgüt amaçları doğrultusunda yönetilmelerini, aynı zamanda bu durumun Türkiye'nin dış politikası açısından olumsuz sonuçlara getirip çıkarabildiğini göz önünde bulundurarak, bu okulların Türkiye Maarif Vakfı'na devredilmesi ile ilgili Türkiye ilgili ülkelerle yoğun diplomasi faaliyetlerini yürütmektedir. Bu faaliyetin sonucu olarak artık 20 ülkedeki okullar devredilmiştir. TMV Başkanı Birol Akgün, kurumu ülkeler arasında kültür ve medeniyet etkileşimine neden olarak ortak iyiye neden olacak bir yol olarak değerlendirmiş ve Türkiye'nin uluslararası eğitim alanında dünyaya açılan bir kapısı olduğunu söylemiştir. Akgün, FETÖ ile ilişkili okulların kapatılması veya devralınması konusunda bazı ülkelerin ilk başlarda direnç gösterdiklerini fakat Türkiye'nin güçlü siyaseti ve diplomatik ilişkileri gereği bu sıkıntıların ortadan kaldırıldığını söylemiştir (<https://turkiyemaarif.org/post/7-turkiyenin-egitim-koprusu-yurt-disindaki-feto-tekeli-kirdi-421>, erişim tarihi: 12.04.2018).

Vakfın resmi internet sitesinde 2017 itibarıyla 21 ülkede bulunan 109 okulda eğitim faaliyetine başlandığı belirtilmiştir. Fakat CHP'den olan Özdemir'in soru önergesine gelen yanıtı göre, Vakfın Aralık 2017 itibarıyla yurt dışında 15 ülkede faaliyetini sürdüren 63 okulda eğitim ve öğretim faaliyetine devam ettiği ve toplam 11 268 öğrenciyi kapsadığı belirtilmiştir. Bu yanıt ve vakfın internet sitesinde açıklanan rakamlar bir birini

tutmamakta, aynı zamanda FETÖ'ye ait 106 ülkede bulunan 767 okulla karşılaştırıldıkta çok küçük kalmaktadır (http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/egitim/937843/Erdogan_in_talimatiyla_kurulan_Maarif_Vakfi_na_dev_butce.html, erişim tarihi: 18.04.2018). Fakat FETÖ'nün bir kaç on yıl boyunca bu boyutlara geldiği göz önünde bulundurulursa, Türkiye'nin aynı tempoda dış ilişkilerini geliştirmesiyle FETÖ okullarının hepsini kapattırabileceği ve devralabileceği umut edilebilir.

SONUÇ

17 Haziran 2016 tarihinde kabul edilen 6721 sayılı kanun gereği kurulan Türkiye Maarif Vakfı, Milli Eğitim Bakanlığı'nın yanısıra yurt dışında Türkiye adına eğitim kurum ve kuruluşları açma yetkisine sahip olan tek kurum olarak, Anadolu coğrafyasının kültür, bilgi ve eğitim tecrübesini dünyanın çeşitli ülkelerinde yaşayan insanlarla paylaşma açısından adeta bir köprü görevi üstlenmiştir. TMV'nin özellikle 15 Temmuz 2016 tarihli darbe girişimi ile suçlanan FETÖ ile mücadele kapsamında büyük önem taşıdığı ve kurulduğu günden itibaren küçük bir süre zarfı içerisinde önemli bir yol kat ettiği söylenebilir. FETÖ ağ ve kurumları dünyanın 170'ten fazla ülkesine yayılmış, bu örgütün temel odağı olan eğitim sektörü olmasına rağmen, bunun sınırlı kalmamış, birçok girişimlerde bulunmuştur. 15 Temmuz 2016 tarihinde yapılan darbe girişiminin ardından FETÖ'nün sadece dini eğitim örgütü değil, aksine siyasi bir yapılanma olduğu, uluslararası istihbarat teşkilatları ve suç örgütleriyle sıkı bir bağlantılara sahip olduğu ortaya çıkmıştır.

Daha önceki yıllarda FETÖ örgütü tarafından açılan ve yönetilen okullarda eğitim alan öğrencilerin örgüt amaçları doğrultusunda o ülkenin yönetim sistemi içerisine dahil olması ve üzerlerinde psikolojik baskı ve denetim uygulanarak örgüt amaçları doğrultusunda yönetilmelerini, aynı zamanda bu durumun Türkiye'nin dış politikası açısından olumsuz sonuçlara getirip çıkarabildiğini göz önünde bulundurarak, bu okulların Türkiye Maarif Vakfı'na devredilmesi ile ilgili Türkiye ilgili ülkelerle yoğun diplomasi faaliyetlerini yürütmektedir. Bu faaliyetin sonucu olarak artık 20 ülkedeki okullar devredilmiştir. Vakfın resmi internet sitesinde ise 2017 itibariyle 21 ülkede bulunan 109 okulda eğitim faaliyetine başlandığı belirtilmiştir. Bu gösterge FETÖ'ye ait 106 ülkede bulunan 767 okulla karşılaştırıldıkta çok küçük kalsa da, FETÖ'nün bir kaç on yıl boyunca bu boyutlara geldiği göz önünde bulundurulursa, Türkiye'nin aynı tempoda dış ilişkilerini geliştirmesiyle bu okullarının hepsini kapattırabileceği veya devralabileceği umut edilebilir.

Kimlik arayışı içerisinde önce Türk Dünyasına yönelik, daha sonra Avrupa Birliği ve Batıya yönelik dış politika yürütmeye çalışan Türkiye, özellikle 2002 yılından itibaren Batıdan uzaklaşmaya ve “Dünya Devleti” olmaya çalışmıştır. Eski Dışişleri Bakanı Davutoğlu tarafından kaleme alınan Stratejik Derinlik Doktrininde de belirlendiği gibi Türkiye günümüzdeki merkez ülke, çok boyutlu global aktöre dönüşmek amacıyla bölgesel güç olmaya çalışıyor. Bu bağlamda Türkiye'nin dış politika stratejileri içerisinde yer alan yumuşak güç stratejisinde Türkiye Maarif Vakfı önem taşımaktadır. Özellikle FETÖ'nün ABD bağlantılı olması ve Türkiye'nin ise dış politikasını ABD ve Batı tekelinden çıkartarak alternatif politika

retmeye çalışması incelendiğinde TMV ne çıkmaktadır. AKP döneminde uygulanan diğer bir politika komşularla sıfır sorun olmuştur ki, bu kapsamda da TMV`nin faaliyeti olumlu değerlendirilebilir. Sonuç olarak, Türkiye Maarif Vakfı Türkiye`nin işbirliği yaptığı ülkelerle kültür ve medeniyet etkileşimine neden olarak ortak iyiye neden olacak bir yol ve Türkiye`nin uluslararası eğitim alanında dünyaya açılan kapısı olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

AKGÜN, Birol, “FETÖ Okulları Türk Okulu Değildir”, *Kriter Dergisi*, C. 2, S. 16, ss. 78-83.

ARKAN, Atilla, UZUN, D. Cem, KARAGÖL, T. Erdal, ÇAĞLAR, İsmail, YEŞİLTAŞ, Murat, MİŞ, Nebi, GÜR, Nurullah, ULUTAŞ, Ufuk, (2017). 2017`de Türkiye, SETA Yayınları, İstanbul.

AYDIN, Nurettin, (2014). Kürt Sorunu: Algı ve Olgı, Özel Yayın, Ankara.

AYDIN, Mustafa, (2005). “Türkiye`nin Orta Asya-Kafkaslar Politikası”, (Edt. Mustafa Aydın ve diğerleri), Küresel Politikada Orta Asya (Avrasya Üçlemesi I), Ankara.

BALCI, Ali, (2013). Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler, Uygulamalar, Etkileşim Yayınları, İstanbul.

BAYRAKLI, Enes ve ULUTAŞ, Ufuk, (2016). FETÖ`nün Anatomisi, 1. Baskı, SETA Kitapları, SET Vakfı İktisadi İşletmesi, İstanbul.

BIYIKLI, Mustafa, (2016). “Türk Dünyası Ortak Kuruluşu Olarak Türk Akademisi Uluslararası Teşkilatı (TWESCO), Rolü ve İş Birlikleri”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Afro-Avrasya Özel Sayısı, ss. 404-418.

BOYLU, Emrah, (2014). “Dil-Kültür İlişkisi ve İran`da Türkçe Öğretimine Etkisi”, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, C. 16, S. 11, ss. 19-28.

BÜYÜKGÖZE, Hilal, (2016). “Bir Etki Aracı Olarak Türk Yükseköğretiminin Yumuşak Güç Bağlamında İncelenmesi”, *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, C. 6, S. 1, ss. 41-49.

CİLACI, Osman, (1994). “Vakfın Yaşatılmasında Mali Kaynak ve Önemi”, *Vakıf Haftası Dergisi*, S. 11, ss. 241-246.

COŞKUN, İpek, DAMA, Nergis, EMİN, N. Müberra, TOKLUCU, Dilruba, BARKÇİN, Mümine, (2016). 2016`da Eğitim ve Sosyal Politikalar, SETAV, ss. 309-350.

ÇAVUŞOĞLU, Mevlüt, (2017). 2018 Yılına Girerken Girişimci ve İnsani Dış Politikamız, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, TBMM Genel Kuruluna Sunum, Ankara.

ÇİFTÇİ, Kemal, (2007). *Siyasal Kimlik Algılamalarının Türk Dış Politikasının Oluşumuna Etkisi*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

ÇİFTÇİ, Sabri ve ERTUGAY, Fatih, (2011). “Türkiye`nin Dış Politikası Bağlamında Ortadoğu`ya Yönelik Tutumlar: Üniversite Öğrencilerinin Algıları Hakkında Bir Alan Araştırması”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, C. 7, S. 28, ss. 1-28.

ÇOLAKOĞLU, Selçuk, (2009). “Türkiye`nin Doğu Politikası Çerçevesinde Kuzeydoğu Asya Ülkeleriyle İlişkileri”, Türk Dış Politikası, Uluslararası III. Türk Dış Politikası Sempozyummu Tebliğleri, (Edt.) Sedat Laçiner, Hacali Necefoğlu, Hasan Selim Özertem, USAK Yayınları, Ankara, ss. 161-190.

ÇOLAKOĞLU, Selçuk ve GÜLER, Arzu, (2011). Türkiye-Endonezya İlişkileri: Dostluktan Ortaklığa, USAK Yayınları, Ankara.

DEMİRTEPE, M. Turgut ve ÖZKAN, Güner, (2013). Uluslararası Sistemde Orta Asya: Dış Politika ve Güvenlik, USAK yayınları, Ankara.

DEMİRTEPE, M. Turgut, (2011). Dağlık Karabağ Sorunu: Dar Alanda Büyük Oyun, USAK yayınları, Ankara.

DOĞANAY, Hayati, (1995). “Türk Dünyası’nın Siyasi Sınırları”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 3, ss. 23-56.

DÜNDAR, Lale, (2016). “Özal Dönemi Türk Dış Politikasında Turgut Özal’ın Kişisel Özelliklerinin Rolü”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 58, ss. 1-20.

EFEGİL, Ertan, (2008). “AK Parti Hükümetinin Orta Asya Politikalarına Eleştirel Bir Bakış”, II. Uluslararası Sosyal Bilimciler Kongresi, Orta Aya Toplumlarında Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Arayışlar, Bışkek, ss. 356-363.

ERDAĞ, Ramazan, (2014). “Kitap İncelemesi: Ali Balcı, Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler, Uygulamalar”, *Uluslararası İlişkiler*, C. 10, S. 40, ss. 172-178.

FERHAVI, Fuad, (2015). Stratejik Etkileşimler: Arap Dünyası, Türkiye ve Afrika, USAK yayınları, Ankara.

Polis Akademisi Başkanlığı, (2017). *Yeni Nesil Terör: FETÖ’nün Analizi*, FETÖ Çalıştay Raporu, Birinci Baskı, Polis Akademisi Yayınları: 31, Ankara.

GÜLTEKİN, Hazerfen, (2015). *Türk Dış Politikasında Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Güç Kavramı*, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisan Tezi, İstanbul.

GÜNAYDIN, Adem, (2012). *Niçin Türkiye? Türkiye Burslusu Uluslararası Öğrencilerin Niyet Mektuplarında Türkiye Algısı: ODTÜ ve Boğaziçi Üniversitesi Öğrencileri Örneği*, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, Uzmanlık tezi, Ankara.

GÜZEL, Ç. Süleyman, (2016). “Dış Yardımlarda Destekleyici Bir Unsur Olarak Kültürel Diplomasi ve Yunus Emre Enstitüsü Örneği”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C. 30, S. 2, ss. 343-359.

İYİKAN, Necati, (Edt.) (2011). *Orta Asya Güney Kafkasya Siyasi Gelişmeler 1991-2010*, 1. Baskı, Hiperlink Yayınları, İstanbul.

KALELİ, Lütfe, (2017). *Geçmişten Günümüze Dinsel Katliamlar: Geçmişten Günümüze Dinsel Katliamlar*, Berfin Yayınları, İstanbul.

KARAKAŞ, Mehmet, (2013). “Türkiye’nin Kimlikler Siyaseti ve Sosyolojisi”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, C. 8, S. 2, ss. 1-44.

KIRAÇ, M. Cahit, (2011). III. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu (16-18 Aralık 2010, İzmir) Bildiri Kitabı, (Edt.) İlyas Yazar, Dokuz Eylül Üniversitesi, Kanyılmaz Matbaası, İzmir.

LAÇINER, Sedat, NECEFOĞLU, Hacali, ÖZERTEM, Selim Hasan (Edt.), (2009). *Türk Dış Politikası: Uluslararası III. Türk Dış Politikası Sempozyumu Tebliğleri*, USAK Yayınları, Ankara.

MENGÜASLAN, Hikmet, (2016). *Türk Dış Politikasında Rol ve Çatışma: AKP Dönemi Ortadoğu Politikası Üzerine Bir İnceleme*, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Aydın.

MERWE, van der Justin, TAYLOR, Ian, ARKHANGELSKAYA, Alexandra, (2016). *Emerging Powers in Africa: A New Wave in the Relationship?* Palgrave Macmillan Publication, Cham.

MIŞ, Nebi ve ASLAN, Ali, (2014). *Erdoğan Siyaseti ve Kurucu Cumhurbaşkanlığı Misyonu*, SETA Yayınları, Ankara.

OKTAV, Özden Zeynep, (2011). *Turkey in the 21st Century: Quest for a New Foreign Policy*, Routledge Yayınları, Londra.

ORAN, Baskın, (1996). “Türk Dış Politikası: Temel İlkeleri ve Soğuk Savaş Ertesindeki Durumu Üzerine Notlar”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 51, S. 1, ss.353-370.

ÖĞREDİK, Güray, (2016). “Olağanüstü Hal Düzenlemeleri Kapsamında Varlıklarına El Konulan ve/veya Kapatılan Kurum veya Şirketlerden Olan Alacaklar Doğrudan Değersiz Alacak Kabul Edilebilir Mi?”, *Lebib Yalkın Mevzuat Dergisi*, S. 155, ss. 1-6.

ÖZCAN, Mehmet, (2009). *Bundan Sonrası? Senaryo Analizleriyle Türkiye, AB ilişkileri*, USAK Yayınları, Ankara.

ÖZDAL, Habibe, ÖZERTEM S. Hasan, HAS, Kerim, DEMİRTEPE, M. Turgut, (2013). *Türkiye-Rusya İlişkileri: Rekabetten Çok Yönlü İşbirliğine*, USAK Yayınları, Ankara.

ÖZYANIK, Seçil, (2005). *Refahiyol Hükümetinin Dış Politikası*, Ankara Üniversitesi Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

SANCAK, Kadir, (2016). “Yumuşak Güç Kaynağı Olarak Kültür ve Türkiye’nin Yumuşak Gücünde Kültür Faktörü”, *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 2, S. 4, ss. 16-26.

TURGUT, Arzu, (2011). Wikileaks Belgelerinde Türkiye ve Yakın Çevresi: Türkiye, Rusya, Güney Kafkasya ve Ortadoğu, USAK Yayınları, Ankara.

Türkiye Maarif Vakfı Kanunu, Kabul tarihi: 27 Haziran 2016, Kanun Numarası: 6721, Yayımlanma: TC Resmi Gazete, 28 Haziran 2016, C. 57, S. 29756.

ULUÇ, A. Vahap, (2014). “Liberal-Muhafazakar Siyaset ve Turgut Özal’ın Siyasi Düşüncesi”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, C. 12, S. 23, ss. 107-140.

ULUTAŞ, Ufuk, BAYRAKLI, Enes, KANAT, B. Kılıç, EKİNCİ, U. Mehmet, ACUN, Can, KEKİLLİ, Emrah, TELCİ, N. İsmail, CİCİOĞLU, Filiz, KESKİN, Kazım, BOYRAZ, M. Hacı, KÜTÜK, Dilek, (2017). 2016’da Dış Politika, SETAV, İstanbul.

ÜNAY, Sadık ve DİLEK, Şerif, (2017). 15 Temmuz: Başarısız Bir Darbe Girişiminin Ekonomi Politikası, *SETA Analiz*, S. 184, SETA Yayınları, İstanbul.

YESİLADA, Birol ve RUBIN, Barry, (2011). *Islamization of Turkey Under the AKP Rule*, Routledge Yayınları, New York.

YILDIRIM, Emre, (2014). “Türkiye’de Milliyetçilik ve Milli Kimlik: Türkçülüğün Keşfi ve Ulus-Devletleşme Sürecinde Türk Milli Kimliği”, *The Journal of Social Science*, S. 28, ss. 73-95.

YÜCE, Sefa, (2005). “İletişim ve Dil: Yöntemler, Avrupa Dil Portföyü Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi”, *Journal of Language and Linguistic Studies*, C. 1, S. 1, ss. 81-88.

İNTERNET KAYNAKLARI

BABIŞ, G. Ahmet, (2011). “Soğuk Savaş Dönemi Sonrası Türk Dış Politikasının Kimlik Bunalımı ve Benlik Arayışları”, *Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Analizler Merkezi*, <http://www.turksam.org/tr/makale-detay/731-soguk-savas-donemi-sonrasi-turk-dis-politikasinin-kimlik-bunalimi-ve-benlik-arayislari> (erişim tarihi: 10.03.2018).

“Dünyada Türkiye Maarif Vakfı”, <https://turkiyemaarif.org/page/42-dunyada-tmv-16> (erişim tarihi: 10.04.2018).

“Erdoğan’ın talimatıyla kurulan Maarif Vakfı’na dev bütçe”, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/egitim/937843/Erdogan_in_talimatiyla_kurulan_Maarif_Vakfi_na_dev_butce.html (erişim tarihi: 10.04.2018).

“Hedefimiz güzel insanlar yetiştirmek”, <https://www.yenisafak.com/gundem/hedefimiz-guzelinsanlar-yetistirmek-2755965> (erişim tarihi: 11.04.2018).

“Maarif Vakfı FETÖ izini siliyor”, <https://www.ahaber.com.tr/gundem/2017/09/12/maarif-vakfi-feto-izini-siliyor>, 10.04.2018).

“Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Tedbirlerin Alınması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname”, Resmi Gazete, 22 kasım 2016, S. 29896, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/11/20161122-1.htm> (erişim tarihi: 09.04.2018).

“OYAK`ta FETÖ gölgesi”, <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/oyakta-feto-golgesi-40211200> (erişim tarihi: 10.04.2018).

Resmi Gazete, “Türkiye Maarif Vakfı`na, Genel Bütçeden ve İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşlarından Kaynak Aktarılması Hakkında Karar”, 17 Ağustos 2017, S. 30157, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/08/20170817.htm> (erişim tarihi: 10.04.2018).

“Türkiye Maarif Vakfı Kuruluş Amacı”, <https://turkiyemaarif.org/page/30-turkiye-maarif-vakfi-12>, erişim tarihi: 02.04.2018).

“Türkiye Maarif Vakfı yurt dışı okullarına KPSS`siz öğretmen alımı! Şartlar?”, <http://ekonomi.haber7.com/ekonomi/haber/2587353-turkiye-maarif-vakfi-yurt-disi-okullarina-kpssiz-ogretmen-alimi-sartlar> (erişim tarihi: 11.04.2018).

“Türkiye Maarif Vakfı ile Yunus Emre Enstitüsü Arasında Güç Birliği”, <https://turkiyemaarif.org/post/7-turkiye-maarif-vakfi-ile-yunus-emre-enstitusu-arasinda-guc-birligi-260>, erişim tarihi: 11.04.2018).

“Yunus Emre Enstitüsü”, <http://www.yee.org.tr/tr/kurumsal/yunus-emre-enstitusu> (erişim tarihi: 11.04.2018).

Yükseköğretim ve Yurt Dışı Eğitim Genel Müdürlüğü, (2016). “Türkiye MaarifVakfı”,https://yyegm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_03/27135133_Maarif_VakfY_-_SELYM_CERRAH.ppt (erişim tarihi: 10.04.2018).